

A photograph of a skier descending a steep, snow-covered mountain slope. The skier is wearing dark gear and a blue backpack, leaving a trail of snow behind them. In the background, there are jagged, snow-capped mountain peaks under a clear blue sky.

Friluftsliv og sikkerhet II

**Et kompendium om bevisstgjøring og ansvar
ved friluftslivsundervisning**

**Bjørn Michaelsen og Bjørnulf Håkenrud (red.)
Øytun folkehøgskole**

Forord

Det var med litt blandede følelser vi takket ja til utfordringen om å oppgradere Friluftsliv og Sikkerhets-kompendiet fra 1996. Vi visste hvor mye arbeid det innebar, inne på kontoret, ikke på fjellet. Vi har blitt motivert av at kompendiet fortsatt er etterspurt. Etter som vi har forstått, har det blitt flittig brukt i folkehøgskolen. I tillegg har det havnet som pensumlitteratur på ulike friluftslivsrelaterte studier på videregående skoler og høyskoler.

Vi skulle levere produktet i løpet av vinteren. Tro det eller ei, vi var nesten ferdig i januar. Men så startet vinterturene for fullt, Bjørn dro til Sveits en tur, vi arrangerte skredworkshop, Bjørnulf ble far, begge var i Sarek på langtur med hver sin klasse og så kom avslutningen av skoleåret.

Nå er det sommer, det er midt i juni, og vi har hatt den varmeste forsommeren i manns minne. Når dette skulle gjøres på toppen av alt det andre og vi i utgangspunktet ikke lider av fritidsproblemer, må vi si vi er storforneymet med at vi ble ferdig i det hele tatt. Noe tid har vi heldigvis hatt til annen faglig utvikling, for eksempel da vi nesten tok helt av med 700 bratte høydemeter i ei sommersnøfylt renne omkranset av mektig natur en dag i mai...

Vi vil takke Folkehøgskolerådet ved Odd Arild Netland for oppdraget og tålmodighet. Vi vil også takke alle dem som ga tilbakemeldinger og ros til første utgave. Dette var av avgjørende betydning for vår motivasjon til å gå i gang. Vi skulle gjerne kontaktet flere av dere for tilbakemeldinger underveis, men det ville tatt for mye tid og ressurser.

Vi håper at *Friluftsliv og sikkerhet II* blir mer tilgjengelig enn den første når den utgis som nettutgave. I tillegg kommer vi til å ha liggende en fysisk utgave her på Øytun, i begrenset opplag som det er mulig å bestille.

Parallelt med dette arbeidet har vi arbeidet med et spennende pedagogisk utviklingsarbeid som også ferdigstilles i disse dager. Tittelen er *Friluftsliv i folkehøgskolen – rekruttering, trender og kompetansekrav*. De to prosjektene har utfylt hverandre underveis. Denne rapporten vil også være tilgjengelig på internett gjennom Folkehøgskolerådet eller ved å kontakte oss direkte.

Alta og Øytun folkehøgskole 14. juni 2002

Bjørnulf Håkenrud
(ansvarlig for Friluftsliv – veileder)

Bjørn Michaelsen
(ansvarlig for Friluftsliv – off piste)

Innhold

1	Innledning	3
1.1	Bakgrunnen for arbeidet	3
1.2	Bevisstgjøring	4
1.3	Forventninger	5
2	Ansvar	6
2.1	Formelt ansvar	6
2.2	Grov uaktsomhet	6
2.3	Innleid kompetanse ... bortleid ansvar?	7
2.4	Ressurssterke elever ... kan de få ansvar?	8
2.5	Ansvar for elevene i fritida	8
3	Kompetanse	9
3.1	Hvem er kvalifisert til å være friluftslivslærer i folkehøgskolen?	9
3.2	Kvalifikasjonskrav i samfunnet ellers og framtidige krav	10
4	Rutiner	12
4.1	Dokumentasjon	12
4.2	Hvilke metoder bidrar til økt sikkerhet og elevenes ansvarsfølelse?	13
4.3	Progresjon	14
4.4	Rutiner før, under og etter tur	14
4.5	Forsvarlig gruppestørrelse	15
4.6	Tilrettelegging for ressursvake elever	15
4.7	Utvalgte aktiviteter	16
4.7.1	Aleneturer og gruppeturer	16
4.7.2	Breferd i folkehøgskolen	16
4.7.3	Fjellklatring	18
4.7.4	Jakt og bruk av våpen	20
4.7.5	Seiling og roing med bruksbåter	22
4.7.6	Havkajak	25
4.7.7	Kanopadling på elv	27
4.7.8	Vinterfriluftsliv	29
4.7.9	Ski- og brettkjøring i bratt terreng (off piste)	30
4.7.10	Utenlandsreiser	32
4.8	Utstyr	34
4.8.1	Elevenes personlige utstyr	34
4.8.2	Skolens utstyr	35
4.8.3	Tekniske hjelpemidler	38
5	Ulykker	40
5.1	Kriseteam ved skolen	40
5.2	Prosedyrer	40
5.3	Ulykkesrapportering	41
6	Forsikring	42
7	Massemedia	44

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for arbeidet

Friluftsliv er et av de største fagområdene i folkehøgskolen. Hvis vi også tar med de ulike kombinasjonene med idrett så har minst 3 av 10 elever friluftsliv innen sitt fagområde. Selv om enkelte skoler ikke har friluftsliv som linjefag, har de fleste skoler noe friluftslivsundervisning og turer de må stå til ansvar for.

Vinteren 2000-01 ga flere friluftsliv-”nesten ulykker” i folkehøgskole regi. Dette er ikke mulig å unngå. Den mest profilerte denne vinteren var Gaustatopp-ulykken hvor elever fra Seljord folkehøgskole var hovedpersonene i en redningsaksjon som fikk stor mediaoppmerksomhet. Denne ulykken endte veldig bra, men ble nok en påminning til de ansvarlige på hva ansvar virkelig innebærer. Flere begynte (nok en gang) å spørre seg hva som egentlig gikk galt, hvordan bør man takle det hele mens det pågår og ikke minst, hvordan skal vi forbygge tilsvarende hendelser i fremtiden.

På bakgrunn av det forrige kompendiet om Friluftsliv og sikkerhet som vi ga ut 1996, ble Øytun folkehøgskole spurt av Folkehøgskolerådet om vi kunne oppdatere kompendiet. Utgaven fra 1996 var utsolgt og noe må ha skjedd i løpet av seks år. Utgave II skulle fortrinnsvis være ferdig i løpet av vinteren 2002.

I redaksjonen denne gangen sitter Bjørnulf Håkenrud (friluftslivslærer på Øytun siden 1995) og Bjørn Michaelsen (friluftslivslærer på Øytun siden 1992 og redaktør av utgaven 1996). Vi ble bedt om å levere en oppdatert internett-utgave hvor Folkehøgskolerådet sentralt står som distributør. Utfordringen som har dukket opp siden sist er informasjonsmengden. Internett og websider var ikke allemanseie i 1996. Det er det i dag. Vi har forsøkt å tilpasse dette i denne utgaven.

Etter 1996 har vi fått flere bidrag innefor friluftsliv og sikkerhets debatten her i Norge som kan være nyttige kilder til å utarbeide rutiner ved den enkelte skole:

2002 – *Friluftsliv i folkehøgskolen ... rekruttering, trender og kompetansekrav*. B. Håkenrud og B. Michaelsen, Folkehøgskolerådet og Øytun folkehøgskole, 18 s.

2000 - Friluftsliv og sikkerhet : hvordan vurderer og ivaretar lærerne sikkerhetsaspektet i friluftslivsundervisningen på studieretning for idrettsfag iden videregående skole? D. Nastad. Hovedfagsoppgave NIH 121 s.

2000 - *Opplæring & sikkerhet i friluftsliv : et oppdragsprosjekt for Norges speiderforbund, studentprosjekt ved Høgskolen i Telemark*, N. Rones, J.E. Rød, I.E. Tronstad. 85 s.

1999 - *Friluftsliv, sikkerhet og ansvar : rapport fra seminar om sikkerhet i utdanning og opplæring 2-4 november 1998*, A. Bischoff (red.). Høgskolen i Telemark, 79 s.

1999 - *Friluftsliv og sikkerhet*, A. Grønning. Studentoppgave Høgskolen i Telemark, 51 s.

1997 - *Friluftsliv i vinterfjellet*, M. D. Melbye. Universitetsforlaget, Oslo. 109 s.

Vi har ikke sendt ut noen generell henvendelse til alle friluftsliv/idrettslærere om innspill. Men vi har kontaktet enkelt-personer og -skoler som stod for sentrale bidrag i førsteutgaven. Heller ikke denne gangen har alle vært like raske eller flinke til å levere, og ting tar tid. Friluftslivsfolk er

travle folk, sånn er det bare med den saken. Men de gode tilbakemeldingene og den omfattende bestillingen av utgave 1 (trykket opp 500 eksemplarer, sendt blant annet til ulike skoler og institusjoner i Sverige), gjorde oss sikker på å forlenge konseptet fra forrige gang. Du vil se at vi har stokket på kapittel inndelinger og tatt vare på det som fremdeles er gyldig i dag. Vi har utvidet hvilke aktiviteter vi har omtalt, blant annet ski og brettkjøring i bratt terreng. Vi har nye innspill innenfor kompetansekrav og litt mer konkret fra forsikringsbransjen. Denne utgaven skal også fortrinnsvis fungere som en huskeliste over viktige momenter som de ansvarlige bør ha tenkt gjennom før de slipper elevene av gårde med sine friluftslivslærere. Vi har fremdeles stor tro på kompendiets forebyggende verdi og ingen tro på et helt risikofritt friluftsliv. Dette må vi ta høyde for og leve med.

1.2 Bevisstgjøring

I Friluftsliv og sikkerhets kompendiet fra 1996 spurte vi oss selv ”hva slags friluftsliv ønsker vi å formidle i folkehøgskolen?”. Vi la til grunn ”tur etter evne” som overordnet prinsipp med selvhjelp som en forutsetning for vår virksomhet. Hva har skjedd i løpet av disse 6 årene?

Friluftslivsmiljøene i Norge har måtte sette fokus på kommunikasjon. De store organisasjonene har merket sviktende rekruttering til sitt ungdomsarbeid og en forgubbing sniker seg innpå. Et gjennomgående bilde har vært at hva som er ungdommelig, i stor grad har blitt bestemt av de som trodde de visste hva ungdommen ville. Dette kan forklares med et behov for å sosialisere ungdommen inn i det tradisjonelle friluftslivet og innbilte evigvarende verdier og holdninger. Ungdommen sosialiseres helt annerledes til friluftslivet enn før. Far-sønn overleveringen står for fall. Vinterfriluftslivet er et godt eksempel på dette. Du lærer ikke å kjøre snowboard av dine foreldre, ei heller dagens off piste-kjøring, så lenge foreldre generasjonen tviholder på sine gamle uslitlige kombiski, lave lærsko og tradisjonelle terreng. Dagens ungdom er mer aktivitetorientert, spesialisert og bevisst sine krav og rettigheter enn hva mange liker. De beregner sin fraværspersent for å realisere hva de vil hver dag. Denne karakteristikken gjelder selvfølgelig ikke alle ungdommer eller ”voksne”, men jeg tror vi kjenner oss igjen.

Fremdeles kan friluftslivet være en samfunnskritikk for mange, men dette tror vi gjelder færre og færre ungdommer. Ungdommens friluftsliv handler ikke om å ”føye seg” og ”et enkelt liv i naturen”. Naturen er mer en lekeplass og utfoldelsesarena. Det handler om å realisere seg selv

før samfunnet sluker deg til fellesskapets beste, med familie, gjeld og jobb. Tidsperspektivet deres er begrenset og du får komplementar av elevene fordi du holder deg godt som 35-årig friluftslivslærer. Kanskje de har rett? Men til glede for oss som har en for innenfor det tradisjonelle norske friluftslivet så ”ruler det gode slitet” og ”det å gjøre det vanskelig med et smil” fremdeles, om så på en annen måte. Innen vinterfriluftslivet lever skileiken videre, men på en annen måte enn før. ”Dra på”-generasjonen hinker rundt omkring, med vondt her og der etter mislykkede 360’er, baklengs og forlengs ditt og datt. Prestasjonskravene og gyldig inngangsbillett har skrudd seg opp. Det har gått inflasjon i superlativer og prestasjoner vi ikke trodde var mulig før. Aldri før gjøres det så mange førstegangsnedkjøringer på ski. De eldre generasjonene rister på hodet over galskapen. Men dette er de samme generasjonene som dyrket sin tids helter som erobret fjelltoppene og de fjerneste verdensdeler med større risiko enn noen i dag får lov til av sine sponsorer eller på en ansvarlig folkehøgskole.

Vi skrev i forrige utgave at *Risikotakerne ... er en trendsettende ... elevgruppe det må være plass til i folkehøgskolen. En stor utfordring for oss ... blir da å ikke gå på akkord med folkehøgskolens grunnleggende verdier og ”det enkle liv i naturen” på naturens premisser.* Jeg håper vi har et så variert tilbud innen friluftsliv at vi greier å kommunisere med og rekruttere både de samfunnskritiske og risikotakerne. På Øytun jobber vi mye med off piste-kjøring og skredvurdering og får ofte spørsmål fra foreldregenerasjonen om dette ikke er for risikabelt. Elevene stiller aldri spørsmålet på den måten. De vil få erfaring med å takle en usikkerhet i deres ellers så sikre oppvekst. Vi bør møte og kommunisere med disse ”risikotakerne” slik at de får med seg alt det andre folkehøgskoleåret skal gi dem. Først etter at elevene har kjørt masse off piste, er de mottakelig for et hovedbudskap, at ”skikjøring ikke er det viktigste i livet”.

Behovet for ”tur etter evne” er like relevant i dag som behovet for selvhjelp og kameratredning. Vi må legge inn en progresjon i undervisningen som ivaretar de med minst erfaring og dermed gruppen som helhet. Tekniske hjelpemidler og et turnivå kun på lærerens premisser (guiding?), kan fungere som en snarvei mot et friluftsliv elevene ikke har forutsetninger til å beherske i etterkant og dermed se konsekvensene av. Et av målene med et år med friluftsliv på en folkehøgskole, bør være at elevene er i stand til å fortsette et friluftsliv i etterkant fylt med en respekt bygget på en forståelse av naturen og en trygghet pga. egenerfaring og refleksjon over hva som er bl.a. etter evne (Friluftsliv og sikkerhet 1996, s. 7).

Vi som fagfolk og samfunnet forøvrig har begynt å akseptere flere tekniske hjelpemidler som er et reelt bidrag innen kameratredning. Vi kommer nærmere inn på noen av disse hjelpemidlene seinere i kompendiet. Den organiserte redningstjenesten har ikke forandret seg nevneverdig siden sist.

1.3 Forventninger

Når vi har et undervisningstilbud som innebærer en viss risiko, kan det være en ide å gjennomføre en risikovurdering. Hvor galt kan det gå ... og hvor sannsynlig er det for at dette skjer? Vi kan ikke gardere oss 100 % mot ulykker. Dette er noe vi muligens burde avklare i forhold til elever og lærere før skoleåret begynner, da forventningene til elevene, foreldrene og foresatte i visse tilfeller kan være urealistiske.

2 Ansvar

Hvem som har ansvaret for undervisningstilbudet og hvem som blir stilt ansvarlig i etterkant av en ulykke, er spørsmål mange ønsker en avklaring på.

2.1 Formelt ansvar

Formelt er det i følge lov og forskrifter for folkehøgskolen (1984):

1. **Styret** som godkjenner rammene for skolens undervisningsopplegg/planer og har dermed det overordnede ansvaret
2. **Rektor** har ansvaret for skolens drift i tråd med styrets retningslinjer, inkludert friluftslivet.

I forhold til forrige utgave av Friluftsliv og sikkerhet (1996) har det ikke skjedd formelle endringer som berører dette temaet i forslag til ny lov for folkehøgskolen 2002.

Den enkelte friluftslivslærer har ansvar for at undervisningsopplegget er innenfor de rammer som skolen har trukket opp med hensyn til sikkerheten.

Stikkord her er planer, rutiner og sikkerhetsrutiner knyttet til friluftslivsundervisningen. For at disse skal kunne godkjennes bør de fortrinnsvis foreligge i skriftlig form. Vi må dokumentere våre internkontrollrutiner for hvordan skolen ivaretar sikkerheten til elevene. Dette blir omtalt nærmere i kap. 4 om rutiner.

2.2 Grov uaktsomhet

Dette er et viktig spørsmål å avklare. Praksis frem til i dag tilsier at en skole skal opptre svært mangelfullt for å få beskyldningen "grovt uaktsomt" fra rettsinstanser.

Nils Faarlund svarte i 1996: *"Ja, når man ikke har gjennomført tilstrekkelige forebyggende tiltak gjennom opplæring, rutiner og gruppestørrelser"*. Med andre ord må skolen sikre seg at friluftslivslærerne er kvalifisert til det de skal gjøre og skolen må ha formaliserte rutiner som er vurdert og godkjent internt og eventuelt eksternt.

I samtaler og korrespondanse med Ivar Mytting (NIH) har vi fått følgende pekepinn: Hvis veileder har erfaring fra aktuelle forhold og vurderer dem, skal det *"trolig mye til før det er snakk om uaktsomhet"*. Hvis veileder mangler erfaring og heller ikke vurderer forholdene, er forløpet av hendelsen avgjørende. Aktuelle naturforhold og andre momenter avgjør om veileders handlinger vurderes til forsvarlige, uaktsomme eller grovt uaktsomme. Et viktig spørsmål er også hvor frivillig, bevisst og villet veileder har valgt å gå inn i det aktuelle området.

Arve Lund (advokatkonsulent i forsikringsrådgivningsselskapet SIGMA Re) har 12 års erfaring med ansvarsforsikringer. Han sier at ”å *vurdere ansvar er subjektivt, ut fra en objektiv vurdering*”. Hva ville en sunn, oppegående person på aktuelt friluftslivsområde gjort? Vi vil bli vurdert opp mot det som er vanlig i norsk friluftsliv. Veileder må derfor minimum ha en gjennomsnittlig kompetanse innen det friluftslivet som utføres. Det kan vurderes som grovt uaktsomt for en fersk veileder å ikke innhente nødvendig kompetanse. Som eksempel sier Lund at grov uaktsomhet kan være å lede elevene inn i en trang dal der risikoen er stor for å bli begravd av skred. En veileder som tar med elevene forbi ei skredhelling i en avstand han/hun vurderer som trygg, men likevel blir tatt av hundreårsskredet, vil sannsynligvis slippe å bli stilt til ansvar.

Lund sier videre at utstyret som er brukt også kan bli med i vurderingen av uaktsomhet. Viktige momenter er om utstyret holder en rimelig standard sammenlignet med det som er vanlig, og om man kan forvente at skolen ut fra hva elevene betaler inn i eventuell utstyrsleie eller økonomien generelt, burde ha anskaffet manglende eller nytt og bedre utstyr. Skolen kan bli dømt for uaktsomhet avhengig av de rutiner som er fulgt, om rektor er kjent med hvor turen skal gå og hvem som er ansvarlig. Det er avgjørende for en skole å se på hvilke prosedyrer som brukes i håndtering av risiko i turplanlegging og gjennomføring av turer.

2.3 Innleid kompetanse ... bortleid ansvar?

Hvordan forholder det seg hvis man leier/kjøper kompetanse/utstyr fra et firma som organiserer for eksempel brekurs?

Skolen er ansvarlig for at eget og innleid utstyr holder mål. Skolen må forsikre seg om at den innleide har den formelle kompetansen som er nødvendig da de fremdeles er ansvarlig for elevene, fordi kurset/turen er en del av skolens undervisningstilbud. Her er det ryddigste å avklare forsikringsvilkår skriftlig på forkant med den kompetansen man leier inn.

2.4 Ressurssterke elever ... kan de få ansvar?

Hva med ressurssterke elever som instruktører/assistenter på for eksempel en bretur?

Hvis bruken av en eller flere elever innebærer at gruppen må dele seg og være vekke fra hverandre, kan dette innebærer at læreren (skolen) ikke lenger har kontroll eller evne til å gripe inn når noe uforutsett oppstår. Atskillelser må ha en solid pedagogisk begrunnelse og stiller store krav til det forebyggende arbeidet, med hensyn til holdninger, rutiner og utstyr (se 4.7.1 Aleine- og gruppeturer). Her er det viktig å presisere hvem som har ansvaret for at skolens sikkerhetsrutiner blir fulgt (kap. 2.1). Skolen kan ikke delegere undervisningsansvaret til en elev, andrårselev eller stipendiat, men bare gi oppgaver. Det er læreren som har ansvaret på turen (en som er vurdert skikket og blir lønnet av skolen).

Et annet moment er de gangene du opplever at elever er bedre kvalifisert reelt/formelt enn læreren. Er det da rom for at eleven kan få styringen? Her må vi understreke det at en "elev" kan ikke få ansvaret, men bare oppgaver. I slike tilfeller må vi understreke prinsippet om at skolen er konsekvent med å gjennomføre "tur etter evne". I dette tilfellet vil det si at læreren/skolen ikke bør legge opp til et tilbud eleven(e) ikke har kompetanse for å gjennomføre.

2.5 Ansvar for elevene i fritida

Formelt har vi ikke ansvaret for elevene i fritida utenfor skolens område, såfremt de er fylt 18 år eller at de foresatte og skolen har avtalt noe annet og de ikke bruker noe av skolens utstyr. Hvis skolen låner eller leier ut utstyr til elever i fritida, kan skolen stilles til ansvar hvis ikke elevene har fått opplæring i bruk eller at utstyret ikke holder mål (jf. forsikringsagent i Gjensidige 1996).

Vår viktigste oppgave er å gi de undervisning på skolen som gjør dem i stand til å drive et friluftsliv på fritida preget av "tur etter evne". I likhet med ansvar- og eierforhold til bil, bør vi ha tydelige føringer fra skolen sin side knyttet til utlån av skolens utstyr f.eks. kano, kajakk, klatretau til fritidsbruk. Særlig bruk av kano, kajakk og småbåter bør innordnes rutiner slik at skolen har kontroll og kan gripe inn hvis vær og ferdigheter skulle tilsi det. Særlig vinterstid må vi lære dem gode vaner ved at man får en oversikt over hvor de har tenkt å dra, når man regner med å være tilbake og hvem man reiser i lag med, samt gi de en påminning om "tur etter evne". Dette er en oversikt/avtale/samtale som kommer godt med i det været slår til og bekymrede foreldre ringer skolen. Skolen får også en mulighet til å være med og vurdere forholdene, aktiviteten og ruta sammen med elevene.

Mer informasjon:

Friluftsliv i folkehøgskolen ... rekruttering, trender og kompetansekrav er et pedagogisk utviklingsarbeid av B. Håkenrud og B. Michaelsen, utgitt av Folkehøgskolerådet og Øytun folkehøgskole, 18 s.

3 Kompetanse

En kvalifisert veileder/lærer er den viktigste garantien for sikkerheten.

Denne påstanden reiser ulike spørsmål.

3.1 Hvem er kvalifisert til å være friluftslivslærer i folkehøgskolen?

I et utkast til FOR-UTs seminar i 1994 fremmet Dag T. Elgvin følgende krav til en veileder i friluftsliv: *En veileder i friluftsliv må ha god kjennskap til naturen ... til mennesker og sosiale prosesser, og vilje og evne til å gjennomføre veiledning som ikke disponerer for skader på natur og mennesker* (Mestre Fjellet nr. 29, 1980).

Så langt er det lett å være enig. Men mange vil kjenne igjen avveiningen mellom formell utdanning og egenerfaring som kriterier i tilsetninger. Hva skal veie tyngst? I tabellen nedenfor har vi forsøkt å sette opp styrken og svakheten ved disse to "motpolene". Mange er ikke utdannet innen friluftsliv, men mener selv å ha tilstrekkelig egenerfaring til å praktisere et sikkert friluftsliv med en gruppe ungdommer. Problemet kan være å få kreditt for udokumentert egenerfaring, det som gjør at du føler deg kvalifisert. Formell utdanning kan være grunnfag i friluftsliv som del av ei lærerutdanning. Dette sikrer et minimum av kvalifikasjoner.

Når man skal tilsette en friluftslivslærer, er et overordnet spørsmål hvem som best kan ivareta sikkerheten. Dette får man sannsynligvis best svar på gjennom en samtale eller et jobbintervju. Sikkerheten er helt avhengig av vurderingsevnen til læreren. Gjennom en kombinasjon av egenerfaring og teoretisk skolering dannes evnen til å vurdere egne og gruppas forutsetninger og grenser.

Videre må en person som skal undervise i friluftsliv ha en del egenerfaring for å ha noe å tilføre elevene. En friluftslivslærer i folkehøgskolen skal også være allsidig og kunne ta undervisning innen flere fag og sosialpedagogisk arbeid. Denne helhetsvurderingen gjør at vi også fremover vil ha frihet til å prioritere personen framfor papirene. Det er ikke noe entydig svar på hvem som er kvalifisert til å være friluftslivslærer i folkehøgskolen. Men helhetsvurderingen må ikke gjøre at nytilsatte friluftslivslærere mangler nødvendig friluftslivskvalifikasjoner.

Tab. 3.1 Hva kjennetegner den formelt og uformelt utdannede friluftslivslærer?

Formalkompetanse - utdanning/kurs	Egenerfaring/praksis
- sikrer vidsyn og mangfold - kan tyde på stor interesse, men innebærer ikke nødvendigvis stor egenerfaring - kan innebære filosofisk dybde - innebærer et minimum av metode	- kan være snever mht. aktiviteter, men svært dyktig innen sine felt - tyder på stor interesse - filosofisk innsikt avhengig av egeninnsats - metode primært avhengig av vaner man har tilegnet seg

3.2 Kvalifikasjonskrav i samfunnet ellers og framtidige krav

Det er ingen tvil om at det er gunstig med et skredkurs i sekken før du legger av gårde på vintertur. Innen bre og klatring er det etablert en praksis i forhold til kriterier som skal oppfylles før du kan ta med deg en gruppe kommersielt. De samme strenge kravene gjelder ikke for folkehøgskolen. Her må skolene se sitt ansvar i å kurse/skolere friluftslivslærerne slik at man kan praktisere tur etter evne. Følgende minimumskrav for en lærer/veileder i friluftsliv (generelt), kan være et utgangspunkt for diskusjon:

- * kunne orientere sommer og vinter
- * ha minimum 12 timers (NRK) førstehjelpskurs i regi av en kompetansegivende instans med oppdatering/påbygging hvert 4 år
- * bør ha deltatt på kurs eller seminar som omhandler snø, snøkjennskap og skredlære
- * bør delta på seminar eller kurs for friluftslivslærere i folkehøgskolen eller tilsvarende for å få utvekslet erfaringer og meninger med andre friluftslivslærere
- * bør ha egenerfaring og kurs innen de turer man legger opp til, enten det er padling på elv, jakt eller annet

Mange friluftslivslærere er usikre på "spillereglene" knyttet til breturer, klatring, jakt, seiling, kajakk og andre aktiviteter. Omkring tretti folkehøgskoler nevner bretur i sin fagplan. I folkehøgskolen trenger du ikke formell kompetanse i brevandring for å ta med deg en gruppe på en bre. Men skulle noe gå galt burde skolen ha noe å vise til i form av kompetansebevis eller en dokumentasjon av ansvarlig lærers kompetanse gjennom nedfelte rutiner.

Selv om nordmenn er født med ski på beina, blir vi fremdeles tatt av skred og vi bør erkjenne nødvendigheten av en planmessig kompetanseheving på hver enkelte skole i tråd med det friluftslivet vi praktiserer. Særlig pengesekken kan begrense hvor ofte lærere blir sendt avgårde for å kurses i noe som man tror "alle og enhver kan". Derfor er det viktig at vi dokumenterer for oss selv og de ansvarlige for skolen hva vi kan og særlig hva vi ikke kan godt nok. En kartlegging av den formelle førstehjelpsopplæringen til friluftslivslærerne på Øytun folkehøgskole var det som skulle til for at ledelsen så at vi trengte en formell oppgradering. Førstehjelp er bare ett område hvor utviklingen går fortere enn vi er villige til å innse.

Et viktig spørsmål er om vi får nok tid og ressurser til å ivareta sikkerheten. Dette må alle friluftslivslærere og ledelsen ved skolen stille seg selv slik at de vet at deres undervisning har forsvarlige rammer. For den enkelte friluftslivslæreren er det viktig å dokumentere og synliggjøre behov slik at de ansvarlige får innblikk i hvordan ståa er og hvilke investeringer og

prioriteringer som må til. Hvis skolen ikke har ressurser til å øke kompetansen, bør skolens ledelse vurdere om det er nødvendig å justere ned ambisjonsnivået for det friluftslivet skolen tilbyr eller markedsfører. Arbeidstidsavtalen bør fungere som en nøkkel til å løse knapphet på tid til forberedelser og etterarbeid, samt gi en oversikt over hva man reelt bruker tiden på.

De økonomiske rammene til nødvendig utstyr bør aldri gå utover sikkerheten til elevene i undervisningen. Basisutstyr som telt og pulker og sikringsutstyr er dyre gjenstander som det ikke må spares på. Utstyret er et av de momentene som kan vurderes i etterkant av en ulykke. Her kan et kontaktnett mellom friluftslivslærere fungere som en arena hvor nye og gamle kan utveksle erfaringer om utstyr, arbeidsforhold og ressurstildelinger på de ulike skolene.

Det eksisterer nasjonale og internasjonale krav til veiledere i friluftsliv og særlig risikopregete aktiviteter som brevandring, klatring og padling. De kan være gjort gjeldende av myndighetene i landet eller av sentrale friluftslivsaktører. Foreløpig står vi utenfor disse kravene. Men jeg er redd for at vi vil bli oppfattet som useriøse hvis vi ikke er villig til å forholde oss til verden utenfor vår lille folkehøgskole. Vil vi egentlig gi fra oss vår frihet til å råde over oss selv og hva vi vil med våre elever? Utviklingen i samfunnet går sin gang, og den dagen kan være her om noen år eller tiår, da de som ikke *vil*, de *må*. Hvis vi ønsker å fortsatt ha frihet, må vi være med å påvirke utviklingen gjennom å delta der ledende friluftslivsaktører i Norge møtes, og gjerne internasjonalt også.

Her er steder som gir informasjon om kompetansekrav til friluftslivsveiledere, og som det kan være nyttig å sammenligne seg med:

- Norske Tindevegledere har utarbeidet omfattende krav til de som vil bli internasjonalt godkjente fjellførere/tindeveiledere, se www.nortind.no.
- Den Norske Turistforening har gitt ut *Turlederhåndboka* (1998) og *Instruktørhåndboka* (1997), se www.turistforeningen.no. Der er det også en link til Norsk Fjellsportsforums *Nasjonale Standard for instruktører, førere og kursarrangører i fjellsport*.
- *Friluftsliv i folkehøgskolen ... rekruttering, trender og kompetansekrav* er et pedagogisk utviklingsarbeid av B. Håkenrud og B. Michaelsen, Folkehøgskolerådet og Øytun folkehøgskole, 18 s.

4 Rutiner

4.1 Dokumentasjon

Her forsøker vi å synliggjøre behovet for og betydningen av å dokumentere hvilke rutiner dere har ved deres skole og undervisningsopplegg (internkontroll). Beskrivelsene av de ulike aktivitetene i kapittel 4.7, er eksempler på hvordan sikkerhetsrutiner kan dokumentere (og blottlegge) undervisningsopplegget.

Ved å synliggjøre undervisningen for seg selv og andre kan vi oppnå følgende:

- * De ansvarlige på skolen får bedre innblikk i hva vi holder på med og skolen blir bedre rustet til å skjønne det ansvaret de er pålagt.
- * Den enkelte friluftslivslærer tvinges til å blottlegge sitt undervisningsopplegg for seg selv og andre. Med andre ord, du må skjerpe deg. Vi får synliggjort "hull" i opplegget og kan diskutere progresjon, innhold og synliggjøre behov for kompetanseheving.
- * Vi står godt rustet til å ta imot presse, foreldre og andre i etterkant av en ulykke fordi alle som vil kan få innsyn i hvordan vi arbeider.
- * Mulighet for en reell evaluering i etterkant.
- * Mulig ressurs sparing, fordi vi får større muligheter til å samkjøre emner i storklasser eventuelt sammen med andre skoler.

Før dette vil fungere skikkelig må vi være sikker på at den enkelte lærer har tilstrekkelig **kompetanse** innenfor de enkelte temaene. Dagens kompetanse bør dokumenteres og ut fra dette bør det lages en plan for å styrke den formaliserte kompetansen, blant annet gjennom kurs.

Etter kurset ”*Vegledning i friluftsliv i folkehøgskolen: arbeidsmåter i det skadeforebyggende arbeidet*” i Hemsedal januar 1995, gikk vi på Øytun folkehøgskole detaljert til verks i en dokumentasjonsprosess vi var midt i. Vi ble enige om å beskrive i detalj:

Hva, hvorfor og hvordan vi gjør det vi gjør

Vi har valgt å presentere noe av det arbeidet vi kom fram til på Øytun vinteren 94/95. Dette danner lesten for viktige deler av hva alle de seks friluftslivsklassene på Øytun må gjennom innen vinterfriluftsliv. Fremstillingen er bare ment som en måte å gjennomføre en dokumentasjon av hva, hvordan og hvorfor. Ønsker du å prøve en slik dokumentasjon av din undervisning, kan det være fruktbart å gjøre en avtale med naboskoler/kolleger om tilbakemelding. Et samarbeid mellom flere skoler gir også muligheter for fellesturer/undervisning hvor man utnytter hverandres spisskompetanse. Dokumentasjonen på Øytun skulle inneholde:

Dokumentasjon

Den enkelte friluftslivslærer skal lage en dokumentasjon av den enkelte klassens undervisningsopplegg (hva, hvorfor og hvordan), hvor man synliggjør hvordan man arbeider med det å forebygge og takle ulykker/farlige situasjoner. Denne dokumentasjonen vil fungere som en intern sikkerhetskontroll og vil gjøre oss i stand til å gi utfyllende informasjon til utenforstående f.eks. media, ved en ulykke/dramatisk situasjon. En slik dokumentasjon vil være til stor hjelp for vikarer og nytilsatte. De vil vite umiddelbart hvilke krav vi stiller til kompetansen teoretisk og praktisk.

"Felles lest" og "tur etter evne"

Dokumentasjonen skal foregå parallelt med friluftslivseksjonens utarbeidelse av en felles lest omkring grunnleggende tema innen sikkerhet og vinterfriluftsliv.

"Tur etter evne" skal være bærebjelken. Dette innebærer at elevene skal så tidlig som mulig få en undervisning (gjennom praktiske erfaringer) som gjør dem i stand til å takle de ulike farefulle situasjonene som kan oppstå. Slike situasjoner kan skje når som helst og kan få fatale konsekvenser hvis ikke vi sammen med elevene er forberedt på felles reaksjonsmønster. Et vesentlig poeng er det at vi ønsker at eleven skal ta disse forhåndsreglene med seg på egne turer før tursesongen har kommet i gang vinterstid. Dette blir noe alle elevene må gjennom innen vinterfriluftsliv og risikoaktiviteter spesielt. Forut disse temaene vil vi understreke viktigheten av en kontinuerlig opplæring i kart og kompass. Vinteren skaper i særdeleshet mange "rævadiltere".

Temaer som alle elever skal gjennom:

1. Nødvendig utstyr for å greie seg aleine og kulde

Se egen liste (kap. 4.8.1) hvor vi krysser av og føyer til etter behov. Bakgrunn for temaet er at en dagstur kan bli en overnattingstur hvis været eller skader gjør det håpløst å komme seg hjem. Vi må være forberedt utstyrmessig slik at vi er i stand til å overnatte i en bivuakk i snøen, samt lære om hvordan man forebygger og behandler kulde- og frostskafer.

2. Situasjoner vi kan havne i og hvordan takle dem?

Det kan være behov for å frakte en person avhengig av skadens art og avstand til teltleir, hytte eller folk. Skolen har en pulk til persontransport og en Magnuskjelke. Vi bør prioritere praktisk prøving ute hvor de får anledning til å prøve de hjelpemidlene de har til rådighet. Hvis man bevisst velger å dra på tur uten Magnuskjelken eller pulk må vi erfare hvordan det er å operere med improviserte løsninger.

3. Vurdering av vær, snø-/skredforhold, øving av felles reaksjonsmønster og rutiner ved "uvær"

Det er naturlig å prioritere ferdighetstrening knyttet til bivuakker i snøen, slik at elevene er kjent med hva de har i vente i en "nødssituasjon". Mulig å gjennomføre på første lengre dagstur eller overnattingsmulighet.

4.2 Hvilke metoder bidrar til økt sikkerhet og elevens ansvarsfølelse?

Bruken av ferdigproduserte lister (fasit) i forhold til å la elevene arbeide seg fram til resultatene på egenhånd kan oppleves som motsetninger i forhold til hverandre som metode, hvor "fomlingen og famlingen" utpeker seg som det man kan kalle for folkehøgskole pedagogikk, mens listene ligner mye på den "sorte skole" vi skal være et alternativ til. Listene ligger i vår bevissthet som veiledere/lærere avhengig av vår erfaring. De fleste har mål eller fasit for hva elevene bør få med seg. Det er dette det er viktig å dokumentere gjennom hva, hvordan og hvorfor. Vi står fritt til å velge hvordan vi ønsker å formidle eller arbeide oss fram til kompetanse. Vi lagde lister på Øytun for å samkjøre det vi ønsker å formidle. Noen velger å dele disse ut mens andre lar elevene arbeide seg fram til samme resultat gjennom diskusjon rundt bålet og en "fomling og famling".

4.3 Progresjon

En dokumentasjon vil tydeliggjøre din progresjon og muligens avsløre svakheter ved den. Dette er fruktbart å diskutere i lag med andre. Hvorvidt progresjonen reelt fungerer som den skal er vanskelig for andre enn deg selv å være dommer over. Egne erfaringer tilsier at det er lett for at oppmerksomheten utelukkende dreier seg om lengde- og høydemeter, fordi elevene prøver ut sine egne grenser. Dette skal de få lov til, men ikke på bekostning av andre. Her ligger utfordringen for oss veiledere å tilrettelegge for en progresjon innenfor den utfordringen det er for dagens ungdom å vende blikket vekk fra seg selv og sine prestasjoner. Naturen oppfattes av mange i dag som en lekeplass og de har ikke lært gleden av å bare være "i" naturen, uten å klatre på topper eller gå mange kilometer. Friluftslivet blir som en ferietur med bil, du kjører gjennom naturområder, tar noen bilder for ettertiden, men har aldri vært reelt tilstede fordi du er så opptatt av det neste som skal skje. Her er det viktig at vi ikke gir etter presset fra milslukerne og toppturistenes ønske om å styre progresjonen slik at det blir en sikkerhetsrisiko for gruppen som helhet. Progresjonen må alltid være slik at strikken ikke er strammere enn at den tåler overraskende strekk pluss litt til underveis.

4.4 Rutiner før, under og etter tur

Dette er noen av rutinene vi forsøker å holde på Øytun folkehøgskole. Oppstillingen skal primært fungere som en idébank og er ikke ment som noen fasit.

Før og underveis som skole:

- * Sett av tid til et møte med rektor (høst og vinter) og eventuelle kolleger, før å drøfte turplanene. En viktig side ved dette møte er å synliggjøre det ansvaret rektor har.
- * Lever skriftlig rutevalgsbeskrivelse og liste over hvem som er med til rektor/kontoret. Dette gjør det enklere for rektor å vurdere ettersøkning og skolen får en oversikt over hvem som er hvor, når engstelige foreldre ringer for å forhøre seg om været 200 mil unna. Politiet og redningsmannskapet trenger mest mulig informasjon om savnede.
- * Sjekk skolens forsikringene på deg selv og elevene, samt forsikringene til elevene.
- * Avklar rutiner ved ulykker og "nye vær", samt varslingsrutiner til politi og pårørende. Man bør tenke gjennom på forhånd når man skal melde noen savnet. Vi må melde en gruppe savnet så tidlig som mulig fordi politiet/beredskapen trenger tid for å mobilisere leitemannskaper. Er de savnede elevene på privattur - f.eks. en hjemreisehelg - så skiller ikke media mellom private turer og opplegg i skolens regi. Hvordan og når det blir igangsatt en leteaksjon er det politiet som avgjør. Ved å koble inn politiet avgir skolen ansvaret for redningsarbeidet til politiet. Dette gjør situasjonen offentlig, fordi media har tilgang på vaktjournalene. Hvis skolen igangsetter eller har gjennomført et eget søk må dette meldes til politiet for å unngå å bruke tid på "feil" spor/område. Når politiet skal varsles er det bare skolen som kan vurdere på bakgrunn av sin kjennskap til de savnedes ferdigheter og utstyr.
- * Skolen må sørge for å ta kontakt med pårørende/foreldre så snart som mulig, eventuelt i samråd med politiet.
- * Ha et støtteapparat/team til disposisjon for rektor i forbindelse med "uvær" og forsinkelser.
- * Avklar rutiner for hjemsendelse av elever på lengre turer pga. sykdom og skader.

Som gruppe/klasse:

- * Avklare med skolen om hvor lang tid det skal gå før man skal meldes savnet slik at det blir igangsatt en leteaksjon.
- * Vurder behov for ekstraressurs (personer) på lengre turer.
- * Kjenn til kameratredningsprosedyrer avhengig av aktivitet og omgivelser.
- * Avklar internt i gruppa hvordan man skal forholde seg til nye vær, sykdom/skader og det at

noen forsvinner fra gruppa.

- * Avklar rutiner hvis man benytter seg av "basecamp" og differensierte dagsturopplegg.
- * Avklar sikring/rutiner ved henting av vann vinterstid, særlig i forbindelse med rennende vann.
- * Ha gjennomtenkte rutiner knyttet til varmekilder og fare for teltbrann.

Etter:

- * bruk tid på evalueringsarbeid sammen med elevene, rektor og eventuelt politi/letemansker.

4.5 Forsvarlig gruppestørrelse

Hva som er forsvarlig gruppestørrelse er situasjonsavhengig. De fleste opplever at gruppe- og klassestørrelsen blir bestemt primært av økonomiske hensyn og ikke pedagogiske eller sikkerhetsmessige. Forholdet en lærer pr. 20-25 elever kan forsvares ved en sosial dagstur utflukt på barmark eller på ski i skolens nærmiljø. Men særlig vinterstid og i uoversiktlig terreng eller vær blir det nesten umulig å holde en slik gruppe samlet over en lengre strekning. En så stor gruppe gir i tillegg dårlige pedagogiske vilkår. Som en rettesnor viser tabell 4.1 forholdstallene til flere aktører innen friluftsliv, inkludert hos oss på Øytun folkehøgskole (en lærer og en stipendiat/fjorårselev som læres opp til å være en hjelpelærer/ressurs inn til friluftsliv). Reiselivsbransjen (opplevelsesturisme) opererer ikke med forholdstall bestemt av forsikringsselskaper eller norske myndigheter (jf. Gjensidige 1996).

Tab. 4.1 Forholdet mellom antall veiledere/lærere/instruktører og antall deltagere

Aktivitet	Høgfjells- skolen i Hemsedal	Friluftslivs- firmaet NORVEG i Troms	Den Norske Turist- forening	Øytun folkehøg- skole	Andre
Vandreturer sommer	1:8	1:8 (kurs)	1:15	1:8	1:6-8 (internasjonalt)
Vandreturer vinter	1:8	1:7 (kurs)	1:12	1:8	
Ski- og brettkjøring off piste				1:8 *	
Bretur		1:7		1:8	
Brekurs	1:5	1:5 (kurs)	1:5	1:5	
Klatring	1:3	1:3 (kurs)	1:3	1:3	1:4 (NF instruktørkurs)
					1:3-4 (NF instr.kurs)
					1:2-3 (internasjonalt)
Kanopadling elv	1:5	1:7 (kurs)		1:8 *	
Havpadling vinter				2:8	

*Stipendiat/fjorårselev har sjelden de kvalifikasjoner som tilsier at hun/han kan regnes som veileder på litt krevende elv eller bratt snø. Derfor forsøker vi å ivareta sikkerheten ved å hente inn ekstra veileder, dele opp klassen eller justere ned ambisjoner og terrengtype.

4.6 Tilrettelegging for ressursvake elever

Ressursvake elever krever at skolen er bevisst "tur etter evne". Elever på spesielle vilkår må fungere motorisk hvis opplegget krever at de bør greie seg selv når det blåser opp, da men ofte får nok med å tenke på sitt (også støtte lærere/kontakter). Det kan være svært vanskelig som lærer med en gruppe på 8-16 personer å ivareta en elevs behov i en vanskelig situasjon for hele gruppa. Erfaringen er ofte den at du må gripe inn overfor flere elever samtidig i kritiske situasjoner.

Elevenes motivasjon for å være ute i all slags vær, vil alltid være en usikkerhets faktor. Det er et mål å få alle med på tur, men dette må ikke gå utover sikkerheten til den Aumotiverte= eller i verste fall hele klassen. Det er ikke urimelig at skolen stiller krav til egeninnsats fra elevene når

det gjelder skiferdigheter og fysisk form. Kravene må selvfølgelig sees i sammenheng med elevenes forutsetninger og tillempes best mulig. Elevene skal være med på tur for sin egen skyld og ikke i frykt for å skuffe læreren eller medelever. Et folkehøgskoleår er også mye mer enn friluftslivsturer.

4.7 Utvalgte aktiviteter

Det er begrenset hvor mange ulike aktiviteter vi har kunnet ta med. Vi har valgt de vi tror har relevans for flest mulig. Interessante linker/kontakter og aktuell litteratur er listet opp fortløpende.

4.7.1 Aleneturer og gruppeturer

Her er et forslag til rutiner basert på noen sikkerhetsregler og nåværende praksis ved Øytun folkehøgskole.

1. Deltakere må ikke være på undervisningstur uten lærer uten at det foreligger klare pedagogiske virkemidler og hensikt i det å klare seg aleine eller i gruppe.
2. Lærer skal være tilgjengelig hvis en eller flere deltakere skulle trenge hjelp til noe.
3. Deltakerne må ha nødvendige forkunnskaper og utstyr for å klare seg ute, slik at aleneturen/gruppeturen blir en positiv opplevelse.
4. Hvis en deltaker skal få erfare å overnatte ute alene (eventuelt to sammen), skal dette skje i skogsområde, ikke på vidda eller i høgfjellet. Læreren skal vite hvor den enkelte elev befinner seg.
5. Hvis klassen i mindre grupper skal få erfare å gjennomføre en tur uten lærer, skal læreren og den aktuelle gruppa nøye gå gjennom utstyret de skal ha med, værmelding, rute, alternative ruter, overnattingssteder og hva gruppa gjør hvis et uhell skjer.

4.7.2 Breferd i folkehøgskolen

Ved Odd Rudberg (veileder i friluftsliv, NORVEG, Nord-Reisa)

Rammer

Breferd i folkehøgskolen skal gi deltakerne en innføring i en tradisjonsrik del av det norske tindefriluftslivet. Breferden kan ikke regnes som et kurs i seg selv. I dette perspektiv må det være 2 kvalifiserte vegledere for en gruppe på maks. 15 deltagere. Varigheten av en breferd bør være 5-6, minimum 2 dager. Ferden må gjennomføres etter normen om tur etter evne med en gradvis og sikker progresjon. Man starter med det nære og det kjente og går gradvis videre. De ansvarlige må vise sikker evne til å velge ut områder for brevandring som disponerer for trygg ferdsel, og ikke ensidig søke spenning. Utstyret må være godkjent etter UIAA-den nye EU standarden.

Sentrale emner må være:

- generell naturkjennskap for høgfjellet/spesiell kjennskap til bre, snø og is
- holdninger og sikkerhet
- nødvendige basisferdigheter innen bruk og valg av utstyr, slik at det disponerer for trygg og sikker ferdsel
- kjennskap til kameratredning

For gjennomføring av breferd i FHS anbefales det å benytte et gjennomprøvd metodesett. Norges Røde Kors Hjelpekorps

(NRKH) metodesett bygger på erfaring nasjonalt og internasjonalt. Det er vel gjennomprøvd og fungerer under våte, tørre og kalde forhold. Dette metodesettet er grundig dokumentert, beskrevet og illustrert i boka "Alpin fjellredningstjeneste" fra NRKH.

Sikkerhetsregler - Bre

- **de ansvarlige** må være kvalifisert gjennom utdanning og god egenerfaring. De må ha egenerfaring fra turområdet eller lignende breområde
- **elevene** må ha basisferdigheter innen friluftsliv (utstyr, bekledning, overnatting, førstehjelp, orientering) før breferden gjennomføres
- de ansvarlige må gi deltagerne kyndig innføring i hvordan man bruker og transporterer breutstyret, samt hvilken opptreden som forebygger skader og uhell
- **før gruppen beveger seg på blåis og snedekt bre i taulag**, må de ha fått kjennskap til valg og bruk av utstyr og redskap for breferd (stegjern, isøks, isskruer, snøanker, seler, innbinding, tauverk, avlastningsslynge, fotløkkes og andre slynger). Det må være gjennomført demonstrasjon av kameratredning og øvelse i taulagets bevegelser på breen. Deltagerne bør gjøres kjent med konsekvensene av slurv og eventuelle uhell.
- **all ferdsel på snødekt bre må foregå i tau**. Ferdsel i bratt blåis som krever sikring må vurderes svært nøye av de ansvarlige. Der dette gjennomføres må de ansvarlige ha gode kunnskaper og ferdigheter innen sikringsarbeid. Man bør unngå å gå i taulag i bratt blåis med elever. Det må benyttes helkroppsssele (eventuelle kombinasjon bryst/sete) under ferden og riktig innbinding. Alle knuter på tauverk og seler kontrolleres før vandring samt underveis. Deltakerne bør ha ferdigheter til å kontrollere at ens egen og andres kruter er korrekt.
- **kameratredning** gjennomføres nede i sprekker som er lukket nede. Den skadde sikres med eget sikringtau fra sikringsplass med to uavhengige forankringer. Kameratredningsøvelser gjennomføres primært på blåis.
- **dersom det gjennomføres klatring i bratt is**, gjøres dette på "stasjon", der man lager sikringsplass og sikrer en og en om gangen fra toppen. Ved utfiring/rapell skal det sikres med et eget tau fra sikringsplass. Utfiringstauet skal festes uavhengig av denne sikringsplassen.

Mer informasjon:

Instruktørhåndboka (1997), Den Norske Turistforening. Se www.turistforeningen.no.

Breboka. Håndbok i brevandring (1989), utgitt av Den Norske Turistforening.

Alpin fjellredningstjeneste (1991), utgitt av Norges Røde Kors Hjelpekorps.

4.7.3 Fjellklatring

Ved Bjørnulf Håkenrud (lærer på Friluftsliv-veileder, Øytun folkehøgskole, bjornulf@oytun.fhs.no)

Klatreopplegg som tilbys i folkehøgskolen spenner over alt fra litt rapellering til 6 dagers innføringskurs og klatreturer i høyfjellet. Førstnevnte og lignende korte opplegg gir elevene en opplevelse, men liten eller ingen innsikt i hva klatring er og krever. Ansvarlig veileder bør presisere at elevene etter dette ikke kan nok til å klatre på egen hånd (og fot!) og anbefale interesserte å ta et godkjent innføringskurs.

Å gi et innføringskurs i klatring og ta med elever til fjells stiller store krav til veileders kompetanse. Fjellklatring er en gren av friluftslivet som er svært krevende, og da særlig med hensyn til reflekterte vurderinger framfor "gode" fysiske ferdigheter. Feilvurderinger vil gi raske og brutale konsekvenser. Fjellklatring krever mye tid, mye utstyr og lavt deltakerantall pr. veileder (1:3), og vil derfor være kostnadskreven.

Ansvarlig veileder for linjer som har klatring i planen bør ha godkjent klatreinstruktørutdanning eller høyere etter Norsk Fjellsportforums standarder. Hvis ikke bør ekstern(e) veileder(e) innleies. Det kan diskuteres om dette kravet kan fravikes hvis det bare er snakk om en "smakebit" på hva klatring er. Uansett må den ansvarlige være svært bevisst når det gjelder holdninger og innstilling til aktiviteten.

Mer informasjon:

- Norges Klatreforbunds nettsider: www.klatring.no
- DNT-Fjellsport: www.turistforeningen.no/fjellsport/
- *Klatreboka. Håndbok i fjellklatring.* Hanne Toftdahl (red.) 1990. Den Norske Turistforening.
- *Når uhellet er ute. Metoder for kameratredning på klatrefjell.* Geir Grimeland 1997. Norges Klatreforbund/ Bregruppa-DNT.

Følgende sikkerhetsrutiner har vi for fjellklatring på Øytun folkehøgskole. De er tilpasset vårt opplegg som er en innføring i fjellklatring 3 dager og klatring som innslag på turer seinere. Klatreopplegget er også en opplæring i utstysrbruk og teknikker som forberedelse til innføringskurset i brevandring.

Klatring på Øytun folkehøgskole skal følge angivelser gitt i "Klatrehåndboka", Bregruppa/DNT 1990, og i "Når uhellet er ute", Grimeland 1997.

1. Ansvarlig veileder bør være godkjent klatreinstruktør fra Norsk Fjellsportforum, Nortind eller tilsvarende. Antall deltakere pr. veileder bør være 1:3.
2. Veiledere skal både ved sin instruksjon og ved sine handlinger få fram at sikkerhet i klatring ikke bare er sikring og sikringsutstyr, men også måten en klatrer på.

3. Skolens opplegg i klatring er ikke kurs, men en innføring eller smakebit på hva klatring er. Deltakere som etter innføringen ønsker å klatre mer, anbefales å ta et innføringskurs.
4. Kun lærere ved skolen som minimum har innføringskurs i klatring eller brevandring får disponere skolens klatreutstyr.
5. Klatretau lånes ikke ut. Det øvrige av skolens klatreutstyr kan lånes ut til deltakere som har innføringskurs i klatring (eventuelt brevandring).
6. Alt utstyr skal være UIAA eller CE-godkjent.
7. Klatretauets levetid er avhengig av slitasje og alder. Seinest når tauet er 5 år gammelt degraderes det til kun å brukes til topptauklatring eller rapell.
8. Klatreseler kasseres ut fra slitasje. Seler som brukes til ledning skal ha separate beinløgger og sentralløkke.
9. Hjelmer skal alltid brukes under klatring og i steinsprangfarlig terreng.
10. Utstyr av metall kasseres når slitasje fører til at det fungerer dårligere (f.eks snapper går tregt) eller hvis det mistes ned på stein.
11. Det skal som hovedregel ikke være flere klatretau i bruk enn det er veiledere på opplegget. Et unntak er hvis en deltaker har tilstrekkelig med klatreerfaring slik at ansvarlig veileder er trygg på deltakeren. Deltakeren kan da veilede andre på et eget topptau under oppsyn av ansvarlig veileder.
12. Når en deltaker skal sikre en annen under topptauklatring, skal han/hun stå nedenfor ruta. Sikring fra standplass på toppen av ei rute kan utføres av veileder.
13. Topptaufestet/rapellfestet skal ha to bombesikre uavhengige sikringer som er utlignet i et punkt. Det skal brukes skrukarabinere. På sikringen kan også 2 karabinere satt motsatt brukes.
14. Rapell skal utføres med åtter og fransk klemknute klippet i lårløkka.
15. Klatretauet skal bindes direkte inn i selen, ikke i karabin. På seler med sentralløkke skal tauet gå innenfor denne gjennom lårløkkehempa og hoftebeltet. Karabin som brukes til sikring eller rapell festes i sentralløkke eller tilsvarende.

4.7.4 Jakt og bruk av våpen

Ved Magne Klingsheim (lærer i Friluftsliv–jakt og fiske på Øytun folkehøgskole).

1. Kun godkjent oppbevaring av våpen og ammunisjon. Våpen skal være i et rom hvor kun våpenkyndige har adgang eller i FG godkjent våpenskap. Ammunisjon skal oppbevares atskilt fra våpen. Hvert våpen bør i tillegg ha egen lås.
2. Gjeldende aldersbestemmelser følges. Er eleven under 18 år skal det foreligge tillatelse fra foresatte for at eleven skal kunne delta i våpenopplæring, ta ansvar for eget våpen og jakte på egen hånd.
3. For å jakte må elevene være fylt 16 år, ha bestått jegerprøve og løst jaktkort. Opplæringsjakt er kun tillatt for elever mellom 14 og 16 år.
4. På grunn av nødvendige sikkerhetsavstander brukes kun hagle til småviltjakt i undervisnings-sammenheng (maks rekkevidde med hagle er ca. 350 m, mens salongrifler har en rekkevidde på 2000 m). Når rifler anvendes skal lærer /veileder med nødvendig kompetanse eller erfaring være jaktleder, utvise poster og skytevinkler.
5. Våpen skal aldri være på internat eller i skolemiljøet.
6. Det avtales nærmere om jakting i skolens nærmiljø (når og hvor man kan jakte). Jakt er tillatt i fjellet Skoddevarre - 300 m på oversiden av lysløypa. Det skal vises hensyn til øvrig ferdsel ved medbringelse av våpen til jaktterreng.
7. Godkjente jegerprøveinstruktører leder jegerprøve-undervisning. Disse er forsikret gjennom Norges Jeger og Fiskerforbund.
8. Kun godkjente skytebaner brukes til øvelsesskyting med godkjent instruktør (skyteleder)
9. Jakt skal ikke foregå under felles transportetapper
10. Jakt foregår i grupper i anvist terreng. Gruppen har med seg signalutstyr, førstehjelpsutstyr, ekstra proviant, kart og kompass. Tidspunkt for retur er avtalt med god margin før mørkets frembrudd. Gruppen skal ha utstyr for å klare seg ute min. en natt hvis situasjonen krever det.
11. Ekstra signalutstyr (signalpenn), førstehjelpsutstyr og mobiltelefon med forhånds-programmerte nummer finnes på avtalt sted i teltleiren (basecamp).
12. Elevene må skrive under en våpenerklæring hvor de aksepterer skolens våpenregler/rutiner.

Våpeninstruks for elever ved Øytun folkehøgskole

Denne instruksjonen er laget for å oppnå størst mulig trygghet og sikkerhet i vårt tette bofellesskap.

1. Alle som skal jakte skal ha jegerprøven, løst jaktkort og være over 16 år. De må jakte innenfor gitte sikkerhetsregler og lover.
2. Elever som er mellom 16-18 år skal ha skriftlig tillatelse fra foreldre/foresatte for å delta i våpenopplæring.
3. Våpen skal aldri inn på indre tun eller internatet.
4. Når våpenet ikke er i bruk skal det være i våpenstativet på Jorra-rommet eller i FG-godkjent våpenskap i Friluftskjelleren.
5. Egen ammunisjon skal oppbevares i låste garderobeskap
6. Enhver er ansvarlig for at deres våpen/ammunisjon ikke kommer på avveie eller lånes vekk til personer som ikke fyller kravene for lovlig jakt eller våpenoppbevaring.
7. Tilsyn kvitterer ut nøkkel til våpenskapet (og eventuelt nøkkel til Friluftskjelleren) for å ta ut våpen etter henvendelse fra eier.
8. Øytuns våpen lånes ut etter avtale med Jakt og fiske-læreren.
9. Pussing av våpen skal skje på Jorra-rommet eller i Friluftskjelleren.
10. Våpen skal være merket med eier/brukers navn.
11. Elever som skal oppbevare våpen på Øytun skal skrive under på våpenerklæring, hvor det fremgår at instruksjonen er lest, og at de er innforstått med at brudd på den medfører at de mister retten til å ha våpen på skolen.

Våpen erklæring

Jeg har med følgende våpen på skolen:

Type:

Nr:

Jeg har lest våpeninstruksjonen og aksepterer vilkårene i den. Jeg har forstått at brudd på den vil medføre at jeg mister muligheten til å oppbevare våpen på skolen.

Øytun dato _____

Navn _____

Sign. _____

4.7.5 Seiling og roing med bruksbåter

Ved Bjørnulf Håkenrud (lærer på Friluftsliv-veileder, Øytun folkehøgskole, bjornulf@oytun.fhs.no), basert på materiale fra Fosen folkehøgskole og Skipskontrollen.

Bruksbåttradisjonen

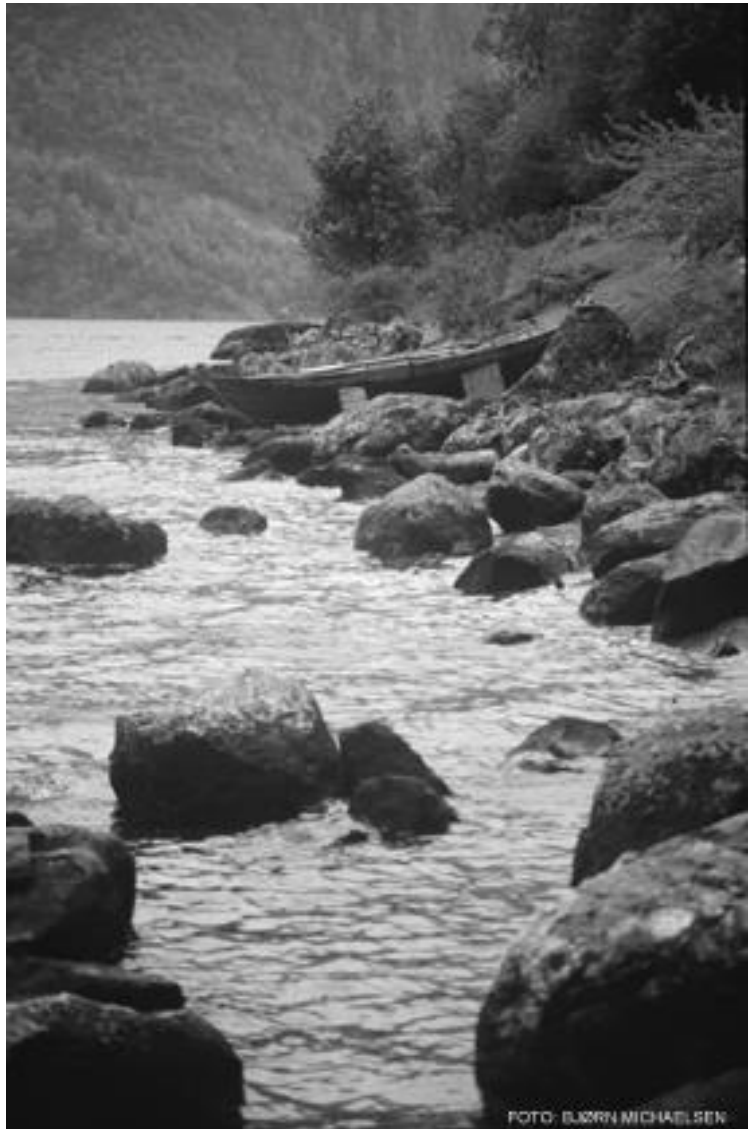
Norsk bruksbåttradisjon har en mer enn tusen-årig historie. Det var i jernalderen at kystfolket begynte å bygge båter av tre. I vikingtida ble det bygd store, sjøgående treskip som førte seil i tillegg til årene. Forskjellig bruk og ulike farvann førte til båter som varierte i konstruksjon og utforming. Denne rike tradisjonen har stor verdi og gjør sjøbruk og kystfriluftsliv til viktige fag i folkehøgskolen.

Rammer

I forskrift av 15. juni 1987 nr. 506 er det krav om at man må ha egen tillatelse til begrenset passasjerbefordring. Rundskriv serie I 17/95 (gjelder fram til 7. juli 1996) gir dispensasjon fra dette kravet om passasjersertifisering for fartøy som ikke skal ha mer enn 12 personer om bord utenom fører og som eies eller disponeres fullt ut av skoler. Rundskrivet kan fås i sin helhet ved å henvende seg til de lokale skipskontroller.

Betingelsene for dispensasjon er at:

- fartøyet er i god stand
- det har kvalifisert og tilstrekkelig bemanning. For båter under 15 m definerer eier hvem som er kvalifisert. For båter over 15 m må fører være kystskipper eller tilsvarende (dispensasjon kan fås fra Skipskontrollen).
- det kun benyttes i farvann og under forhold som det er egnet for. Definisjon av farvannsklassifisering kan fås fra Sjøfartsdirektoratet (dispensasjon kan være mulig å få fra Skipskontrollen).
- det har nødvendig lenseutstyr
- det har nødvendig brannslukningsutstyr dersom det forefinnes antennelseskilder
- det har kommunikasjonsutstyr (nødraketter er ikke nok!)
- det har personlig redningsutstyr til alle om bord
- Ansvar for sikker drift og vedlikehold av fartøyet og sikkerheten for de ombordværende påhviler eier/råderettshaver og fører. Det gjøres oppmerksom på den risiko som ligger i mulige krav om økonomisk erstatning ved personskader og tap av liv og verdier.

Sikkerhetsregler

- **Forebyggende sikkerhetstenkning** må tillegges stor vekt. En god skipper tenker hele tida framover, forutser situasjoner som kan oppstå og er fleksibel når det gjelder uventede endringer i f.eks. været.
- Alle som er på vakt må være **oppmerksomme**, da en ulykke kan skje svært fort på sjøen. Dette kan for eksempel innebære at mannskapet ikke får spise eller høre på walk-man når de har vakt og ikke prate under en manøver.
- Et fellesmåltid med varm mat i løpet av dagen er viktig for **trivselen. Redsel, dårlig stemning og konflikter** må tas på alvor før det "smitter" hele gruppa.
- Tenk nøye gjennom **sammensettingen personene på vakt**. Ta hensyn til personlighet og hvem som kan hva.
- Mannskap som **fryser** fungerer dårligere. **Søvnig** mannskap på vakt eller hvis mange er **sjøsyke** kan være en risiko. **Rus** (og bakrus!) er forbudt.
- Alle om bord må kunne navn på **båtens og riggens deler** og viktige **knuter** (f.eks. båtsmannsknute, skjøtestikk, pålestikk, dobbelt halvtstikk, vanteknute og slippstikk).
- Alle må kunne **svømme**. Hvis noen ikke kan, er det viktig at alle ombord er klar over dette.
- **Faste rutiner og felles terminologi** er viktig når man seiler med uerfarent mannskap. Trygg seiling krever kunnskaper og ferdigheter som praktiseres mange ganger. Derfor er det viktig å holde på rutiner som er laget for seiling i sterk vind også når det er lite vind. Fosen folkehøgskole har utarbeidet et lite skriv som tar for seg det mest grunnleggende innen råseiling, basert på tradisjonell kunnskap og egen erfaring".
- Alle har **faste plasser/oppgaver** om bord for å hele tiden være beredt for situasjoner som krever øyeblikkelig reaksjon. Med jevne mellomrom ruller man til en ny plass.
- Før tur må **værmeldingen** sjekkes. Hvis det meldes liten kuling eller mer legger man normalt ikke ut med fembøring. Man må også kunne bedømme **vind og strøm lokalt**.
- **Kontroll** av rigg, fortøyning og andre viktige deler skal være en del av den daglige rutinen. Til og med små feil skal utbedres umiddelbart, da de lett kan gi store konsekvenser.
- Praktiske øvelser i **kameratredning** må gjennomføres (førstehjelp, munn-mot-munn-metoden, generell nedkjøling, brannvern, manøvrere seg til en utkastet fender, overlevelsesdrakt, få et livløst menneske opp i båten, bruk av livflåte). En **"kullseilingsøvelse"** gir respekt og beredskap (havne i vannet påkledd vanlige klær, dvs. ull, regnklær og flytevest, forsøke å snu en kantret båt og øse den tom og deretter svømme 25 m).
- Alle **dører** som kan tenkes brukt ved en eventuell ulykke må ikke være **låst**.
- Hvordan **sikkerhetsutrustningen** brukes, sikkerhetsrutiner og hvem som har ansvar for hva i en nødsituasjon repeteres flere ganger. Plasseringen av sikkerhetsutrustningen må være nøye gjennomtenkt (f.eks. nødraketter lett tilgjengelig på minst to steder). Alle skal vite hvor all sikkerhetsutrustning er. Om ni av ti vet og kan, hjelper det ikke hvis det er den tiende det står på i en kritisk situasjon.
- Sørg for **kontakt med land/hjemme** i tide, slik at unødvendige redningsaksjoner unngås.
- **Kystradiostasjonen** vil gjerne vite om situasjoner som kan utvikle seg til noe vanskelig. Da er de forberedt og kan hjelpe raskere om noe skulle skje.
- **I tillegg til skipperen** skal det alltid finnes minst en til om bord som kan føre båten trygt i havn om skipperen for eksempel skulle bli syk. Om noen praktiserer som "øvingsskipper", er det viktig at alle vet at skipperen likevel har ansvaret om bord. Dette for at det ikke skal oppstå tvil om hvem sin ordre som gjelder i en kritisk situasjon.
- **Elever som seiler på fritida** må fylle ut et skjema. Der angis hvem som er skipper og dermed personlig ansvarlig for båten, mannskapet og at seilingen gjennomføres med godt sjømannskap. Værutsikter og seilingsområde skal diskuteres med og godkjennes av lærer. Skipperen skal angi

når man vil være tilbake, og da gi melding til samme lærer. Elever får ikke seile alene etter mørkets frembrudd.

Følgende liste bruker Fosen folkehøgskole under pakkingen for å få med alt:

Nødraketter, nødbluss	Ikke eldre enn tre år
Redningsflåte	Kontrolleres hvert år
Nødpeilesender	
Flytevest/redningsvest	Skal alltid være på, men skipperen kan gjøre unntak
Livbøye med lys	
Brannsløkkingsapparat	
VHF	Drives av solcellepanel så man ikke risikerer tomt batteri
Pumpe, minst 4 bølter	Bøttene må være knyttet fast
Reservekompass	
Førstehjelpsskrin	
Lommelykt, reservebatterier	Brukes kun til navigasjon
Lyskaster	Anvendes ved fare for påseiling
Radio, reservebatterier	
Radarreflektor	
Signalhorn	
Ekstra dragg	
Ekstra tauverk	
Fyrstikker	I vanntett pakning
Verktøy	
Reservedeler	
Reparasjonsmaterialer	
Reserveproviant	

Mer informasjon:

Godt sjømannskap i tradisjonelle bruksbåter: ansvar, kompetanse, sikkerhet, opplæring.

Tordsson, B. (red.) 1999. Forbundet kysten, Oslo.

4.7.6 Havkajak

Dette kapitlet bygger på utdrag fra en rapport utgitt av Den danske Havkajakforening ved Svend Ulstrup i forbindelse med et seminar om sikkerhet i kystfriluftsliv 15 - 17. mai 1992 på Naturlivsskolen.

Veiledning i kystfriluftsliv med kajaker skal omfatte tre områder som ikke bør skilles: Sikkerhet - Teknikk - Naturkjennskap

Virkeligheten er, at disse områdene griper inn i hverandre. På Dansk Havkajakforenings møter, arrangementer og turer har vi benyttet oss av veiledere fra Naturlivsskolen samt gjesteinstruktører og veiledere fra England, Norge, Sverige, Tyskland og Holland. I disse land stilles det krav til instruktører, som på det sikkerhetsmessige og tekniske felt er langt strengere enn nedenforstående krav, som vi har funnet som minimumskrav for danske forhold.

1. Veilederen skal påse at alle:

- * kan svømme godt
- * bruker godkjent flytevest
- * kajaker er gjort synkningsfri

2. Veilederen skal råde over diverse sikkerhetsutstyr som: pumpe, svamp, 12 m slepetau, lappesaker, nødflagg og to ekstra årer

3. Under opplæring kan veilederen ta seg av opptil 4 ukyndige deltagere.

4. Etter gjennomgått obligatoriske redningsøvelser, kan veilederen ta seg av maksimalt 7 deltagere, hvor alle har vist at de er i stand til å entre sine kajaker etter kantring.

5. Veilederen skal være i stand til å:

- * mestre en sikker vending
- * entre sin kajak uten hjelp
- * få to kajaker padledyktige etter total fylling med vann
- * tømme en helt vannfylt kajak over sitt dekk
- * hjelpe en panikkrammet deltager til å frigjøre seg fra kajakken og sørge for at de begge er i stand til å fortsette
- * bringe sine deltagere til land

6. Veilederen skal ha instruert sine deltagere i følgende redningsøvelser:

- * kantring med følgende entring av kajakken med og uten hjelp
- * kamerathjelp, hvor en deltager er kantret og kameraten hjelper vedkommende på rett kjøl ved å tverrlegge sine årer på hans bunn, så vedkommende kan reise seg rett igjen
- * sammenlåsing av 2 kajaker med årene og danne flåte
- * tømning av kameratens kajak
- * sammenbinding av kameratens kajak
- * tømning av kajak med lensepumpe og svamp
- * T-redningsøvelse, hvor den vannfylte kajak tømmes på dekk av en kamerats kajak

7. Veilederen skal instruere sine deltagere i følgende padleteknikker:

- * fremadrettet roing med sidevind uten ror
- * svinging og 180 graders sving også i vind
- * stabilisering og forflytning av kajakken med sculling
- * ut- og innstigning ved egen hjelp
- * støttetak
- * ilandbringing ved vind og bølger

8. Organisering:

- * veilederen skal sørge for at hver enkelt deltager kjenner sine begrensninger og vet hva han skal gjøre i situasjoner hvor været endres eller hvis noen kantrer
- * gruppen av deltagere deles eventuelt etter de forhold som gjør seg gjeldende etter værskifte
- * hvem overtar ansvaret, hvis veilederen er opptatt med nødvendige oppgaver
- * gruppen inndeles i mindre grupper og par med henblikk på øyeblikkelig samling
- * om nødvendig utdelegerer veilederen ansvar og oppgaver

9. Veilederen skal kunne eksemplifisere naturkjennskap omkring:

- * vind, bølger, strøm og deres tilblivelse og natur
- * forhold på dypt vann og ved kysten
- * kystens forhold og natur
- * forståelse for naturforhold med og uten sjøkart
- * redegjøre for dyrelivet og nødvendige hensyn
- * kjennskap til fauna, flora og kystnaturens økologi
- * menneskets rolle og påvirkning på kystnaturen

10. Veilederen skal kunne medvirke til forståelse for menneskekroppens måte å reagere overfor naturens påvirkning. Herav mat, kulde, varme, psykisk sjokk, panikk og førstehjelp.

11. Veilederen skal gi innblikk i leirslagning. Herav teltbruk - ly og le, bål.

12. Veilederen skal gi innblikk i kajakk konstruksjon, nødvendig vedlikehold/reparasjon og hydromekanikk.

13. Veilederen skal kunne vurdere sine deltageres forutsetninger/evner fysisk og psykisk og legge opp turen etter det. Veilederen må også sørge for at han/hun er istand fysisk og psykisk til å ivareta sikkerheten til gruppa.

Mer informasjon:

- Boka *Mera Ute Friluftsliv*. Bjørn Tordsson og Roger Isberg 1984, Raben & Sjøgren.
- Norges Padleforbund, Ullevål Stadion, 0840 Oslo. Tlf. 21 02 98 35. www.padling.no

4.7.7 Kanopadling på elv

Ved Bjørn Michaelsen og Bjørnulf Håkenrud (basert på arbeid til Bjørn Tordsson)

Sikkerhet og fremgangsmåte

- * Tur etter evne - innebærer at en må kunne vurdere turens krav etter egen evne
- * Vær kledd slik at du kan greie en svømmetur uten å bli nedkjølt, med andre ord vannets temperatur bestemmer klesdrakten.
- * Flytevesten må være på og passe til deltakeren. Bruk av flytevester forutsetter umiddelbar kameratredning etter en velt hvis eleven ikke er ved bevissthet eller greier å holde hodet oppe ved egen hjelp. Tunge personer kan trenge en vest med mer enn 50 N oppdrift. Vurder innkjøp av noen store elvekajakk-veste. Selv om vi ikke oppsøker samme vanskelighetsgrad som ved bruk av kajakk eller gummiflåte, kan vi vurdere å bruke hjelm ved kanopadling i stryk.
- * Det er nødvendig å ha grunnleggende padleferdigheter på flatt vann før ferd i elv.
- * Veilederen bør ligge først for å ha mulighet til å varsle ved padlersignaler.

Turens krav

- * Alle stryk må vurderes av alle som padler. Strykene leses fra land, unntatt mindre stryk som sikkert kan leses fra kanoen.
- * Les strømmen nedenfra. De siste bølgene er ofte de mest krevende. Steiner syns best nedenfra. Memorer veien gjennom å verbalisere den.
- * Hver kano må vurdere stryket på egen hånd. Veilederen har ansvaret for å vurdere kanoteamets vurdering.
- * Skill mellom ferdighetsmessig krevende stryk og stryk hvor feil kan få alvorlige konsekvenser. Spør deg selv "Hva kan i verste fall skje hvis noe går galt i dette stryket?"
- * "Tett gruppekontroll med enkel muntlig kommunikasjon før strykene, og en plassering midt i eller på toppen av stryket, gir ofte de beste mulighetene for å komme frem til eventuelle problemer. En stein eller et veldig enkelt stryk kan ta og har tatt liv. Vurder bruk av hjelp eller fløting forbi." (Pers.medd. Rich Lennox, Olavsskolen folkehøgskole)

Egen evne

- * Veilederen må gjøre seg kjent med gruppas forutsetninger, spesielt svømmeferdigheter og om noen har vannskrekk.
- * Sørg for at kanoparenes ferdigheter er mest mulig like, dvs. en med stor erfaring sammen med en med liten erfaring.
- * Øv vanskelige manøvrer i mindre krevende vann til et høyt perfeksjonsnivå, før de trengs i mer krevende vann.

Selvhjelp og kameratredning

- * En bør øve på selvhjelp og kameratredning i stryk der forholdene tillater det - å svømme med og uten kano, hjelpe kantroede padlere til land og redde vannfylte kanoer.
- * Går kanoen tvers på en stein, len mot steinen, vekk fra det sted hvor strømmen kommer fra. En padler må krabbe opp på steinen, da dreier kanoen rundt og inn bak steinen.
- * Ryggsekker og annet utstyr må festes slik at det ikke er mulig å bli hengende fast i kanoen ved en velt.

- * Velter kanoen ta deg kjapt oppstrøms kanoen for å ikke bli klemt mellom kano og stein. Svøm med kanoen mot land. Hold tak i oppstrømsenden. Forlat kanoen hvis det øker sikkerheten. Svøm skrått mot strømmen, på rygg. La beina og baken ta støyten mot steiner. Reis deg ikke opp så lenge vannet er dypt nok til å svømme i (lett å kile beina mellom steiner).
- * Ved kameratredning hentes de kandrede kanopadlerne først.
- * Kasteline (festet i en halvfull vannflaske som vekt) gjør det mulig å nå ut til folk.
- * Tøm redningskanoer for unødvendig vekt/utstyr

Litteratur

- Boka *Mera Ute Friluftsliv*. Bjørn Tordsson og Roger Isberg 1984, Raben & Sjøgren.
- Norges Padleforbund, Ullevål Stadion, 0840 Oslo. Tlf. 21 02 98 35. www.padling.no

"Ingen indianer har noensinne druknet ved bæring" (Kanadisk ordtak)

4.7.8 Vinterfriluftsliv

Ved Bjørn Michaelsen (lærer på Friluftsliv – off piste på Øytun folkehøgskole, bjorn@oytun.fhs.no)

Vinterfriluftslivet må regnes for å være en *risiko* aktivitet. Vær- og snøforhold kan sette oss på store prøvelser. Skred, hypotermi og vind er noen få stikkord som illustrerer alvoret i det vi holder på med.

Som lærer/veileder må du forutse gruppas, den enkeltes og dine begrensninger. Er du usikker på hvordan du skal vurdere snø- og skredforholdene, bør du unngå skredfarlig terreng. Den Norske Metode (gå utenom farene) ligger rotfestet i norsk friluftsliv og gir elevene et godt grunnlag for sikre veivalg. Velger du å oppsøke skredfarlig terreng krever dette mye tid og prioritering.

Vi må være forberedt på at gruppa kan komme fra hverandre, slik at elever blir overlatt til seg selv. Dette bør bakes inn i vinteropplegget på et tidlig tidspunkt, slik at elevene kan takle en slik situasjon.

Kulde setter klare begrensninger på gruppa. Her må vi sette oss inn i den enkeltes utstyr, og oppsøke kulda og været etter evne.

En friluftslivslærer/veileder bør:

- * ha god kjennskap til snø, snøskred og et sikkert veivalg
- * kunne utnytte terrenget i forhold til været når du går og særlig når du slår leir med telt eller skal grave deg ned
- * ha god kjennskap til hva slags situasjoner man kan havne i med en klasse og ha avklarte rutiner for hvordan man skal takle disse situasjonene
- * kunne utføre nødvendig kameratredning og førstehjelp når og hvor som helst
- * ha god kjennskap til eget utstyr, elevenes utstyr/-bekledning og klassens/gruppas fellesutstyr
- * bør ha egenerfaring med streng kulde/vind og kjenne til fysiske og psykiske reaksjonsmønstre ved hypotermi og frostsader
- * ha god kjennskap til vær og værtegn generelt og til de lokale forholdene spesielt
- * vise evne til å planlegge og gjennomføre turer på en dynamisk måte

Se forøvrig utgave 1 av Friluftsliv og sikkerhet, vedlegg 5.2 og 5.3 for mer detaljerte undervisningsopplegg for vinterfriluftsliv og sikkerhet.

Mer informasjon:

Overleve vinterstid på naturens vilkår. Håndbok i friluftssikkerhet. Falt, L og Kallmann, S. 1990, Teknologisk forlag, Oslo

Vær og uvær ... om værphenomen, værtegn og værvarsling i Norge. Kalvig, S. 2000, Schibsted forlag as, Oslo.

Friluftsliv på vinterfjellet. Melbye, M. D. 1997, Universitetsforlaget, Oslo.

Snø, snøskred og redningstjeneste, utgitt av Norges Røde Kors Hjelpekorps, 1992.

Hold deg levende i vinter. En bok om snø, snøskred, redningstjeneste og holdninger. Tørrissen, T. 2001, Tromsø RKH (vekt på kameratredning og redningstjeneste).

4.7.9 Ski- og brettkjøring i bratt terreng (off piste)

Ved Bjørn Michaelsen (lærer på Friluftsliv – off piste på Øytun folkehøgskole, bjorn@oytun.fhs.no)

Det å kjøre på ski i bratt terreng er ikke noe nytt. Ski-industrien, medias fokus, dagens utstyr og høyt ferdighetsnivå gjør urørt snø i bratt terreng til et klart mål for flere i dag enn før. Denne utviklingen skjer uavhengig av hva vi måtte mene i folkehøgskolen. Spørsmålet er om vi skal ta de utfordringer det er å møte "trendene", eller om vi skal lukke øynene og late som de ikke eksisterer.

Kommunikasjon er et nøkkelbegrep. Den tradisjonelle "norske metode" innen skredvurdering - det å unngå potensielt skredterreng – kommer ofte til kort i møte med dagens ski- og brettkjørere. De søker nye utfordringer, i nytt terreng utenfor det tilrettelagte og uten veiledning fra noen "autoritet". De har erfart at det ikke går skred hver dag og kan dermed ha liten forståelse for konservative vurderinger. De er internasjonale i sine forventninger til hva som er skikkelig kjøring, styrt av bilder fra en internasjonal arena. Dette påvirker opplevelsen av hva som er bratt, hvordan man skal forholde seg til skredterreng, snøens egenskaper og naturens signaler.

Vi bør skolere oss og forstå mer av internasjonale skredvurderingsmetoder og skikjøringstrender. De fleste alpine land har bygd seg opp stor kompetanse innen skredvurdering som bryter med den norske metoden ved at man oppsøker skredfarlig terreng når det er mulig, med andre ord "timing" er sentralt. Men til forskjell fra tradisjonell norsk lokalkunnskap - som også i stor grad er tuftet på "timing" - så må man lære seg et "universalverktøy", ved å samle tilgjengelig informasjon og gjøre egne vurderinger.

Hva krever dette av oss?

Dette stiller store krav til oss som ansvarlige. Betydelig egen erfaring og et minimum av skredkurs bør ligge til grunn for slik ferdsel. Vi må tilpasse oss forholdene – være dynamisk i våre veivalg og hente fram det beste ved den norske metoden når forholdene tilsier det. Vi må praktisere ydmykhet i det *"skredet ikke vet at du tror du er ekspert"*. Skal du kjøre bratt, så må du vite hvorfor du kan.

Tålmodighet og tid er de neste stikkordene. Snøkunnskap og skredvurdering bør være en rød tråd gjennom hele vinteren alt etter vei- og terrengvalg. Det er ikke noe man kan gjøre unna på et to-dagers kurs. Vi må ta oss tid til å grave og undersøke snøen slik at elevene forstår hvorfor man kan kjøre brattere når forholdene tillater det. Dette gjelder særlig de som er mye i alpinanlegg. Elevene er ikke tjent med å bli guidet gjennom en vinter. Vi må gi de tid til å søke svar, men samtidig gripe inn hvis vurderingene deres er feil.

Som ansvarlige må vi legge inn "bufferer" som imøtekommer våre rammer med tanke på gruppestørrelse, skiferdigheter og vurderingsevne. Ved å snakke om å øke "bufferen" eller minske risikoen, kan det tolkes som at du allerede er på feil plass til feil tid. Det bør heller forstås slik, at du gjennomfører gode hverdagsrutiner som under alle forhold øker bufferen. Dette for å forhindre at "bufferen" bare kobles inn på grunn av dårlig magefølelse der og da.

Sikkerhets utstyr

Det er ingen pålegg om bruk av sikkerhetsutstyr. Vi mener at hver elev bør ha sin egen spade og søkestang. Skolen bør vurdere bruk av elektroniske søkere/mottakere (S/M) i sin undervisning. At hver person har egen S/M, spade og søkestang regnes som obligatorisk i de fleste miljøer utenfor Norge. Tross alle forhåndsregler, kan man ta feil en dag og da er tidsaspektet avgjørende for å redde liv. Hvis det er store motforstillinger mot S/M utstyr, så vil de samme argumentene

ramme søkestangen som et ledd i kameratredningen. Videre bør vi alminneliggjøre hjelmbruk på ski og brett slik det er blitt på sykkel.

Vi som arbeider med friluftsliv og skikjøring har en viktig oppgave i å formidle livsviktige holdninger og verdier. Vi kan være med og forebygge mange ulykker hvis vi når fram med vårt budskap. Kanskje noe av det viktigste vi kan prøve å formidle er at "ski - og brettkjøring ikke er det viktigste i livet."

Kursmuligheter og skredinformasjon som har internasjonale metoder og tilnærminger.

Norge: www.powderguide.no

www.ngi.no

Canada: www.yamnuska.com

www.csac.org

Sverige: www.euro-avalanche.com

Et utvalg norsk og engelsk-språklig litteratur:

- *Avalanche Safety for Skiers and Climbers*. Daffern T. 1992, Rocky Mountain Books, Calgary, Canada. 192 s. (en grundig og lettlest bok)
- *Snow Sense, a Guide to Evaluating Snow Avalanche Hazard*. Fredston J. og Fesler D. 1999, Alaska Mountain Safety Center, Anchorage, Alaska. 116 s. (grei innføringsbok i lite format)
- *Avalanche Accidents in Canada*, volume 4 1984-96. Jamieson B og Geldsetzer T. 1996, Canadian Avalanche Association. 192 s.
- *Backcountry Avalanche Awareness*. Jamieson B. 1997, Canadian Avalanche Association . 41 s. (grei innføring og til repetisjon)
- *The Avalanche Handbook*. McClung D. og Schaerer P. 1993, The Mountaineers. Seattle Washington. 271 s. (tung bok, men grundig)
- *Hold deg levende i vinter. En bok om snø, snøskred, redningstjeneste og holdninger*. Tørrissen, T. 2001, Tromsø Røde Kors Hjelpekorps, 92 s. (vekt på kameratredning og redningstjeneste)

Det finnes en rekke flere bøker på blant annet tysk og lett tilgjengelige artikler gjennom internett. Se www.bibsys.no og søk på snøskred.

4.7.10 Utenlandsreiser

Ved Bjørnulf Håkenrud (lærer på Friluftsliv-veileder på Øytun folkehøgskole, bjornulf@oytun.fhs.no).

Flere og flere folkehøgskoler legger inn en lengre utenlandsreise i sine fagtilbud. En del av disse er eller inneholder friluftslivsturer. Det medfører noen spesiell hensyn:

- De fleste steder i verden er det ikke fri ferdsel i naturen (jf. skandinavisk allemannsrett). Mye er privateid. Man må ofte søke og betale avgift for å komme inn i nasjonalparker og andre naturområder.
- Drikkevann må stort sett kjøpes eller renses (ulike tabletter eller filter).
- Vaksinasjonene kan bli mange, særlig for turer i Sør-Amerika, Afrika eller Indonesia.
- Mange steder kan man ikke regne med å få kjøpt medisiner, førstehjelpsutstyr og hygieneartikler med ønsket kvalitet.
- Dollar eller annen valuta kan bli redningen, hvis kredittkortene svikter eller bankene stenger under militærkupp. Reisekassa må ta høyde for ekstra transport og sykehusopphold hvis noen skader seg eller blir syk. Det er ikke alltid at forsikringspenger er tilgjengelige når man trenger dem.
- Små uhell blir større jo lengre unna dine vante omgivelser du er!

Vi håper at vi ved å fokusere litt på dette området kan stimulere til at erfaringer utveksles mellom skolene og uhell forebygges.

Mer informasjon:

Ulike reisehåndbøker inneholder mye nyttig.

www.utsidan.no har noen greie oversikter under tittelen "expeditioner".

Øytun folkehøgskole har følgende rutiner knyttet til klasseturer på Svalbard:

Avgrensning

Denne sikkerhetsprosedyre begrenses til klasseturer med følgende forutsetninger:

- Turtype: Denne prosedyren gjelder for turer som gjennomføres som enkelt friluftsliv, dvs. turer der man går på ski og bor i telt ute i naturen, og selv medbringer det man trenger for hele perioden.

- Varighet: Opptil 10 dager.

- Årstid: Siste del av mars - april

- Geografisk område: Det "forsikringsfrie" område (defineres av

Sysselmannen), for tiden er det Nordenskiöld Land (sone 10), Bünow Land og deler av Sabine Land. Ved samarbeid med operatører som har forsikring, eller at klassen selv finansierer forsikring kan området utvides til Heer Land og Nathorst Land.

Ledere og deltakere – forutsetninger

Lederen for klassen skal være en kvalifisert veileder i friluftsliv med kjennskap til forholdene på Svalbard. I praksis bør det være klasselæreren som kjenner de enkelte elever godt.

I tillegg skal det være en ekstraveileder med på turen. Denne personen må være i stand til å overta ansvaret for gruppen hvis det skulle bli nødvendig. Lederen for turen er ansvarlig for å vurdere denne ekstraveilederen sine faglige og sosiale kvalifikasjoner. Det er viktig at personen har Svalbarderfaring vinterstid og aller helst også en del erfaring med isbjørn. Lederen har ansvar for å sette ekstraveilederen inn i rutiner og erfaringer som klassen har opparbeidet. Dersom det er spesielle sosiale forhold i gruppen, er det viktig at ekstraveileder er orientert om dette.

Det forutsettes at elevene har gjennomført et hovedfag på Øytun folkehøgskole, eller har tilsvarende kunnskaper og erfaringer. Elevene skal før Svalbardturen ha gjennomført et vinterprogram der det blir lagt vekt på erfraining i å vandre og overnatte i telt på høgfjellet, dvs forhold som er mest mulig lik forholdene på Svalbard. Det vil bli lagt spesiell vekt på vandring på ski, rutevalg i skredutsatt terreng, teltrutiner, bruk av primus og bekledning.

Spesielle forberedelser

Love og bestemmelser:

Det forutsettes at elevene før turen gjøres oppmerksomme på de viktigste regler for ferdsel på Svalbard, særlig de som tar sikte på å beskytte natur og kultur.

Melding om turopplegg:

Hjemme fylles ut en "Melding om turopplegg" fra Sysselmannen. Denne inneholder turplaner, utstyrslister, navn på ansvarlig leder mm. Som vedlegg lages en maskinskrevet liste med alle elevenes navn, fødselsdato, nasjonalitet og adressen til Øytun folkehøgskole. Ved ankomst til Svalbard leveres denne til Sysselmannen. Hvis turen gjennomføres i samarbeid med en godkjent turoperatør på Svalbard, kan meldingen overlates til denne.

Isbjørn:

- Før turen og ved eventuelt møte med turoperatør, gjennomgås isbjørnens mulige reaksjoner ved et møte med oss. Videre må det diskuteres hvordan vi bør oppføre oss i en slik situasjon.
- Våpenhåndtering og skyting må trenes før avreise. Sikkerhetsrutiner for våpen må gjennomgås, og alle må prøve å skyte mot skive, med rifle lik dem som skal med på turen. Våpen bæres av våpenkyndige.
- Bruk av signalutstyr som medbringes må gjennomgås og diskuteres hvordan det skal brukes og når det skal brukes.

Spesielt utstyr for Svalbard

Det forutsettes at vanlig utstyr, både privat og felles pluss rikelig med reparasjonsutstyr, medbringes som til en vanlig langtur i fjellet der man må klare seg selv. Ekstra proviant og brensel for minst to døgn tas med, med tanke på å bli liggende værfast. I tillegg må følgende utstyr medbringes:

- Våpen: En klasse må ha minimum 2 rifler kal. 30.06 eller tilsvarende størrelse.

Rense/pusseutstyr tas med.

- AMO: 40 patroner med blyspiss (jaktammunisjon) passende til medbrakte rifler.
- Nødpeilesender/radio: En nødpeilesender (husk å oppgi ID-kallesignal på meldingsskjema), eventuelt annet kommunikasjonsmiddel.
- Signalpistol: Minst en signalpistol med tilhørende skudd.
- Signalpenn: Alle deltagerne på turen skal ha sin personlige signalpenn med tilhørende skudd (lys- og knallskudd). Penn og skudd skal være lett tilgjengelig (men adskilt), helst i jakkelomme.
- Snublebluss: Minimum 6 snublebluss med oppsettingsutstyr til å rekke rundt teltleiren. (??)
- Polarhunder: Det skal alltid være hunder med på turen. Enten i form av hundespenn, eller at hver enkelt hund drar sin egen pulk. Hundene settes på kjetting rundt teltleiren som effektiv isbjørnvakt. Hundene kommer i tillegg til snublebluss.

4.8 Utstyr

Utstyret er sentralt i en debatt omkring sikkerheten ved vårt friluftsliv. Stikkordene innledningsvis er minimumskrav til felles og personlig utstyr, samt tekniske hjelpemidler. Mobiltelefonen var tema for seks år siden, men har innarbeidet seg i samfunnet med sine klare fordeler og ulemper. I dag diskuteres det elektronisk skredsøkerutstyr, satelitt-telefon, GPS og hva blir det neste. Vi kommer tilbake til noen av disse hjelpemidlene seinere i dette kapitlet.

4.8.1 Elevenes personlige utstyr

Øytun folkehøgskole har utarbeidet denne oversikten over utstyr til en dagstur på ski i høgfjellet vinterstid:

Ut fra våre erfaringer kan vi sette opp følgende oversikt over hva en deltaker bør ha med på en **dagstur** på ski i høgfjellet vinterstid. Andre løsninger er selvsagt også mulige, bare deltakeren kan begrunne at det utstyret hun/han velger er like bra eller kanskje bedre. Med dagstur mener vi en tur der man normalt ikke kommer tilbake til utgangspunktet før det blir mørkt. Da er man borte så lenge at man ikke vil bli savnet og kan regne med å bli funnet før det er fare for nedkjøling og andre alvorlige skader.

Stor nok ryggsekk	Skal romme det utstyret du trenger og gi plass til beina hvis du må overnatte i sittegrep
Kart og kompass	Skal være lett tilgjengelig (ikke i sekken). Du må kunne å bruke det.
Førstehjelpsutstyr	Et minimum er sportsteip, enkeltmannspakke og plaster. I tillegg bør man ha gasbind, sterile kompress, sårsalve, brannkompress og smertestillende.
Reparasjonsutstyr	Ekstra vaier til binding, trinse, ståltråd, skrujern, sysaker, kniv, snøre mm.
Tau (5 m)	Til å dra skadd person, lage slede, reparere binding, sage rutsjblokk mm.
Spade	Til å grave seg ned, lage slede mm.

Skaller/ fotposser/ sovepose/ vindsekk	Skaller, fotposser, sovepose og/eller vindsekk er for å holde varmen hvis du er værfast. Sovepose er klart å foretrekke. Vindsekk hjelper en stund. Den kan være nødvendig hvis det er lite snø. Prøv ut hva du trenger for å holde varmen hvis du må overnatte ufrivillig.
Liggeunderlag	Kan eventuelt skjære ut sitteunderlag av reinskinn.

Vindbukse	Dette er klær som kommer i tillegg til det du har på deg for at du skal holde varmen hvis du må være lenge i ro i ei sittegrep eller du blir kald når du går.
Tjukk ullgenser	Vindbuksebehovet er avhengig av hva slags bukse du har på deg
Ullundertrøye	Det er viktig å skifte på seg <u>tørt innerst</u> etter en eventuell nedgraving
Ullsokker	(trøye, sokker, såler, votter) .
Ullsåler	
Vindvotter, ullvotter	Votter og lue er lett å miste
Varm lue	

Lykt	Til å lese kart når det er mørkt og til å kunne gi signal
Stearinlys, fyrstikker	Er trivelig selskap når man er værfast. Husk vanntett pakning til fyrstikkene.
Termos, ekstra mat	Termos med noe varmt i og mat sier alle ja takk til om noe skulle skje.
Skismurning	Mangler skismøring og smøreferdigheter kan enhver tur bli ille. Eventuelt bruk skifeller.

I tillegg kan følgende være nødvendig:

Søkestang	Skal være med i skredutsatte områder eller for å måle snødybde for å grave seg ned.
Stormbriller	Gode slalombriller som ikke dugger. Ei stor, traktformet hette kan greie seg.
Solbriller, solkrem	Nødvendig f.o.m. mars/april, husk synet er noe av det kjæreste du har.
Dopapir	Kjekt å ha, ja!
Nødpenn	Vær obs på begrenset rekkevidde ved dårlig sikt og kupert terreng
Skisko-overtrekk	Hvis du fryser lett på beina og ved lav temperaturer under - 20°C eller hvis mye vind . Må kunne brukes i bindingen. Fotposen er et alternativ (forbruksvare).

Har deltakeren med dette kan hun/han takle det meste, forutsatt at deltakeren har de nødvendige ferdigheter og kunnskaper. På **overnattingsturer** trengs i tillegg kokeutstyr, telt eller annet ly og mer klær. Denne lista er et godt utgangspunkt for å vurdere utstyr som bør være med i høgfjellet også til andre årstider og på andre typer turer.

Denne oversikten kan utdypes videre:

- * Elevene må få innsikt i hva som er nødvendig førstehjelpsutstyr og øves i bruk av dette.
- * Vi ser på det som en grunnleggende sikkerhetsfaktor at alle elever har sin egen personlige spade vinterstid til bruk på private turer og i skolesammenheng.
- * Alle elevene må ha hvert sitt kart og kompass på tur for å motvirke "rævadilting".
- * Elevene bør få forståelse av hvilken nytte man har av et minimum 5 meter langt tau. Tauet må være av en slik styrke at det kan brukes til å fire mennesker (4 mm).
- * Vi bør arbeide mot bruken av småsekker (mindre enn 40 l) til dagsturer seinhøstes og om vinteren. De færreste får plass til det man trenger i en slik sekk. Den enkelte må ha nødvendig utstyr for å kunne gjennomføre en overnatting aleine og kameratredning.

Det er verdt å understreke at det er den enkelte elevs ansvar å vurdere sitt eget utstyr, men det er veilederens (skolens) at gruppa som helhet er rustet til å takle de situasjonene som måtte oppstå. Vi som ansvarlige må dermed stille krav til kvaliteten på sovepose, skisko og bindinger/ski. Vi skal ikke legge opp til et utstyrshysteri, men vi kommer ikke utenom at vi må stille visse krav til utstyret for at vi skal kunne drive forsvarlig. For å unngå feilkjøp, kan man komme elevene i forkjøpet ved å sende en oppfordring om å drøye de store investeringene til man er kommet til skolen.

4.8.2 Skolens utstyr

Fellesutstyret er som oftest i skolens eie og brukes over mange år. På grunn av manglende eierforhold til utstyret og manglende erfaring hos elevene, blir slitasjen erfaringsmessig stor. Trange økonomiske rammer styrer levetid og materialvalg. Dette kan gå på sikkerheten løs i det vi forsøker å tyne telt, redningsvester og tau ett år til, for det går som oftest bra. Nedenfor skal vi ta for oss noe av det utstyret vi trenger i vår sammenheng.

Førstehjelpsutstyr

Ansvarlig lærer bør ha	Den enkelte elev bør ha
- enkeltmannspakke (stor) - sterile kompresser vanlige og brann - gasbind - trekant-tørkle - sårplaster og tegaderm - sportstape (til alt, særlig forebygging av gnagsår) - steri-strip (til lukking av åpne sår) - hudtape (kan bl.a. supplere steri-strip) - sterile våtservietter eller rensesvæske - skumtape (behandling av gnagsår) - paracet (smertestillende/febernedsettende), eventuelt paralgin forte (ved store smerter, krever resept) - xylocain 5% (salve som lindrer kløe og smerter i huden f.eks. brannsår) - breisleden 0.15% (salve som forebygger infeksjoner i overfladiske sår), eventuelt bacimysin (pulver) - reserve medisiner for elever som har sukkersyke osv.	- enkeltmannspakke - sterilt kompress - sårplaster - sportstape (brukes til å støtte opp ledd, forebygge gnagsår, reparere klær, telt, staver, pulk, fungerer som skifeller. Eventuelt: - støttebandasje - compeed (behandling av gnagsår). Dyr og med varierende resultat.

Et viktig moment i forbindelse med førstehjelpsutstyret er kunsten å improvisere. Utstyr deg deretter.

Lærerens utstyr

Sekken til læreren skal vel alltid være tyngst ... eller bør den være like lett eller lettere enn elevenes slik at du har kapasitet til å ta i mot last fra andre? Slike spørsmål kan ikke besvares uten å kjenne til gruppa og elevene. Dermed må du som ansvarlig lærer spørre deg selv - før hver tur - hvorvidt du skal ha med deg ekstra "alt" eller "noe" i tilfelle elevs glemskhet. Hva du kommer fram til, er avhengig av hvordan du vurderer at den enkelte eleven og gruppen vil takle de situasjonene som måtte oppstå.

Telt

Teltet er vårt hjem store deler av året. Kritisk blir det først når høst- og vinterstormene setter inn og du er på tur med klassen. Burde man hatt et iglotelt eller holder det med tunnelteltet? Hvis vindretningen er stabil holder begge, men skifter vindretningen sover du muligens dårlig fordi du ligger der med ansvaret. Iglo-prinsippet er mest vindstabilt, men utvalget og prisnivået favoriserer tunnelteltet. Hva skal bestemme teltvalget, for ikke å snakke om materialvalg? Hva brenner best av polyester/nylon, bomull eller bomull/polyester? Ifølge en undersøkelse gjennomført av det svenske Utemagasinet i 1994, viste det seg at innertelt av bomull var mer brannfarlig enn kunststoff. Som trauste nordmenn tror vi ikke på noe før vi ser det. Hva med å vise elevene hvor fort et telt kan brenne opp, i stedet for å lagre eller kaste det gamle? Kvaliteten på dagens fjelltelt er meget god. Slitasjen på telt er meget stor i vår sammenheng fordi teltene til stadig får nybegynner-behandling. Stikkord er gode vedlikeholdsrutiner og utskifting før det går på sikkerheten løs.

Varmekilder

Vi må stille strenge krav til rutiner ved bruk varmekilder. Her er det naturlig å legge vekt på bruk av kokeapparater i telt, og farene forbundet med bruk av rødsprit og bensin. En øvelse knyttet til teltbrann, hvor elevene selv kan få trene på brannslukking, synliggjør alvoret. Man bruker klær til å kvele flammer og gjennomgår hvordan man oppfører seg i tilfelle teltbrann. Følgende rutiner gjelder for bruk av stormkjøkken og parafinprimus på Øytun folkehøgskole:

Elevene skal undervises om farene ved bruk av flytende brennstoff, stormkjøkken og primus og de mulige kildene til teltbrann.

Stormkjøkken

1. Stormkjøkkenet/rødsprittbrenneren skal ikke brukes i innertelt på grunn av faren for at brennende rødsprit kan renne utover og forårsake teltbrann.
2. Stormkjøkkenet skal fortrinnsvis brukes ute. Hvis været tilsier at matlagingen må foregå inne, må dette bare gjøres i yttertelt og med stabilt underlag slik at velt forhindres.
3. Rødsprittbrennere skal ikke brukes som oppvarmingskilde på linje med primus. Tilsier turene behov for oppvarmingskilde, skal man ta med seg primus.

Primus

4. Primus skal aldri forvarmes eller antennes i innerteltet på grunn av faren forbundet med rødspriten som brukes som oppvarmingsmiddel og faren for stikkflammer under antenning ved dårlig forvarming.
5. Primus skal primært forvarmes og tennes ute, men yttertelt kan brukes dersom den plasseres i snø/kuldegropen eller et stort yttertelt slik at det ikke er noen fare for at stikkflammer kan nå taket eller antenne noe annet.
6. Primus kan brukes som varmekilde i teltet når den brenner med jevn blålig flamme. Da skal den fortrinnsvis plasseres i ytterteltet og det skal være en fyringsvakt. Skal primusen brukes i innerteltet må den stå på et brannsikkert/isolerende underlag (f.eks. reinskinn, kryssfinerplate). Området rundt primusen skal være fri for gjenstander og ingen skal sove eller være nede i soveposen. Alle skal være i stand til å komme seg ut av teltet hvis det skulle oppstå en farlig situasjon.
7. God lufting er viktig for å unngå CO-forgiftning og surstoffmangel (dette gjelder særlig bensinprimuser). Primus skal brukes med forsiktighet i snøhuler av samme grunn, samt fare for sig.
8. Brennstoff: Vi bruker parafin, D60 (lavaromatisk whitespirit) eller tilsvarende på Optimus Hiker 111 og 111C (ikke bensin). Brennere og brennstoffflasker til bensin må merkes tydelig og være godkjent for bensin. 4-takts miljøbensin er bra til vårt bruk. Unngå vanlig bilbensin.

Noen skader seg, hva skal man satse på, pulk, Magnussen kjelke eller improvisasjon?

Vinterstid er en transport/sanitetspulk et godt egnet transportmiddel for en skadet person. Magnussen kjelken (muligens en kuriositet i dag) forutsetter breie ski og et terreng slik at den ikke faller fra hverandre hver 200-meter skal den fungere tilfredsstillende. Det går an å lage en kjelke av ski, tau, snøspade og staver, men det krever erfaring for å få til en konstruksjon som er solid nok. Pulken har alle fordeler med sin stive form, drag og mulighet for å holde personen varm. Problemer med pulken er skrått terreng, tett skog, dags- og toppturer. Til tross for dette bør pulken være fast inventar på lengre turer. Scootere og helikoptre er ikke så tilgjengelig som vi vil ha det til.

4.8.3 Tekniske hjelpemidler

Sikkerheten bør baseres på det å forebygge, slik at vi kan mestre de situasjonene vi måtte havne i. Dersom vi får en akutt livstruende sykdom har vi turlærers og gruppas førstehjelpsutstyr, erfaring og kunnskap. Derneft må den syke/skadde transporteres til vei, eller det må sendes folk til nærmeste telefon og skaffe lege, transport eller assistanse. Vi vet at den organiserte redningstjenesten trenger tid for å nå frem til ulykkesstedet. Særlig i forbindelse med drukning, akutt forgiftning/sykdom, hodeskader med indre blødninger, lårbeinsbrudd og vådeskudd som har rammet sentrale kroppsfunksjoner kan "tiden" være avgjørende for utfallet. Må vi i noen tilfeller bare akseptere at det fatale vil skje? Her taler mange, særlig de med det formelle ansvaret for at vi må anvende kommunikasjonsutstyr for å om mulig, korte inn hentetiden og forhåpentligvis redde liv.

Mange folkehøgskoler har anskaffet seg mobiltelefoner og med varierende resultater. NMT 450 var og er det systemet som dekker best i Finnmark. På landsbasis er GSM det mest utbredte i dag. Det er fremdeles sterkt knyttet til veinettet, med dårlig dekning i kupert terreng og langt fra vei. Her må man bare prøves seg fram. Retningslinjene på bruken på Øytun er at de kun skal brukes i forbindelse med alvorlige/livstruende skader. På grunn av svak sendestyrke oppnår vi ikke kontakt over store deler av fjellet/vidda/veier der vi ferdes. En uholdbar situasjon ville være å måtte legge turene etter dekningsområdene. Dette har aldri vært en aktuell konsekvens og nytten er fremdeles begrenset til "en mulighet til å få kontakt". Med andre ord forventes det ikke at vi skal nå gjennom, og det legges ikke opp til rutiner som forutsetter meldingsplikt på grunn av vær eller som terapi for de ansvarlig som er igjen på skolen. Mobiltelefonen kan avkorte kameratredningen og erstatte persontransport, fordi det er uheldig å påføre elevene unødvendige lidelser. Dette bør ikke erstatte utprøvingen av kameratredning basert på enkle og effektive midler og rutiner.

Hva med en radio, nødpeilesender, GPS eller elektronisk skredsøkerutstyr (SM)?

Følgende spørsmål kan være nyttige å stille seg når det gjelder radiobruk:

- * Må vi ha med en radio slik at vi til enhver tid er oppdatert?
- * Hvis det er meldt storm ... er det uansvarlig å dra på tur for å kjenne naturkreftene?
- * Kan man dra på en topptur uten å vite hva slags værmelding som gjelder?
- * Hva skjer den dagen vi ikke har radio, "uværet" kommer som ut av en sekk og klassen er spredt rundt omkring i terrenget?
- * Provoserer vi "ansvarsforsikringen" hvis vi hever oss over radiobruk og fjellvettreglenes "sunne fornuft"?
- * Hva slags friluftsliv formidler vi ved å gjøre oss avhengig av Meteorologisk institutt?

Værmeldingen kan være et flott supplement til det du allerede vet om været ... eller er det omvendt? Faren er stor for at noen sanser sløves ettersom værmeldingen var god og man kan i verste fall ta sjansen på å velge en utsatt rute, samt lette på antrekk og nødvendig utstyr, slik at man blir dårligere rustet i det ulykken skjer eller været kommer brått. Her må vi nok en gang minne oss selv om å "ture" etter evne. I tillegg kan det hende at elevene får større utbytte av å høre på ditt resonnement om dagens vær (med magefølelse) enn et fasitsvar fra meteorologisk?

Nødpeilesender kan i dag kjøpes og brukes av alle. GPS har etablert seg som et hjelpemiddel over flere år. Den erstatter ikke behovet for å kunne bruke kart og kompass. GPS er i så måte bare et supplement og vurdert av mange som unødvendig i kupert terreng.

Elektronisk skredsøkerutstyr (SM) har vært på markedet i flere tiår internasjonalt. I Norge har det ikke blitt solgt nevneverdig med SM utstyr før de siste 3 årene. Dessverre har flere skredulykker aktualisert bruken av SM utstyr i Norge. SM utstyret vil ikke forhindre at skred går,

eller at folk handler uaktsomt og feilvurderer situasjonen, men de kan være utslagsgivende når ulykken først har skjedd. De fleste skredtatte omkommer av luftmangel, drukning og fysiske skader mot steiner og trær. Det sier seg selv at man ikke har tid til å vente på hjelp. Kameratredning er den beste sjansen for å finne overlevende. Ved mye øving kan man finne begravde i løpet av 2-5 minutter. Ulempen som skole er den høye prisen pr. sender/mottager (kr. 2 000 – 3 500). Hvis du har SM utstyr, kan du bli stemplet som risikosøker fordi du aksepterer ferdsel i skredutsatt terreng, men det kan berge liv den dagen du gjør en feil eller du havner opp i feil plass til feil tid. I Norge i dag er det sannsynligvis ikke uaktsomt som ansvarlig skole å ikke ha SM utstyr til sine elever. I utlandet kan derimot kravene til kompetanse, utstyr og rutiner være mye strengere og ferdselsmulighetene svært begrenset hvis du mangler SM utstyr. I store deler av vår skandinaviske fjellheim har vi mulighet til å unngå skredfarlig terreng. I våre snørike kystnære fjell, Alpene og andre alpine fjellområder er du midt opp i det store deler av tiden, noe som har utviklet andre rutiner.

Kan mangel på kommunikasjonsutstyr være utslagsgivende i en eventuell erstatningsrettsak i det dommer og jury har anledning til å vurdere saken i lys av sin "sunne fornuft"?

Det finnes i dag ingen dom som legger føringer for en fremtidig praksis (se kap. 2 Ansvar). Dermed blir det umulig å gi noe svar på dette spørsmålet. Den såkalte "sunne fornuften" vil sannsynligvis kunne variere fra sted til sted - og etter vår erfaring - mellom landsdeler. Vi kjenner heller ikke til noen dom som har rammet folk som for eksempel har stolt for mye på en mobiltelefon og utelatt alt annet de burde hatt med i sekken. Her kan vi sikkert regne med stor toleranse. Situasjonen kan virke annerledes når det gjelder nye hjelpemidler som elektronisk skredsøkerutstyr (SM), som er ukjent for folk flest, og i dag brukes av de mest entusiastiske (ekstreme på folkemunne). Her kan omtale i avisene og hvordan de skredtatte dermed dømmes i offentligheten variere. Vi kan se for oss at det nesten er verre som skole – av hensyn til mediaomtale – å ha SM utstyr, fordi du kan risikere å bli omtalt som risikosøker, mens hensikten som ansvarlig skole er det motsatte. Her tror vi mediekontakt er viktig, noe vi tar for oss i kap. 7.

5 Ulykker

5.1 Kriseteam ved skolen

Enhver skole bør ha en forhåndsdefinert gruppe av kyndige personer som rektor eller fungerende rektor kan rådføre seg med i vanskelige situasjoner og ulykker. Dette tiltaket skal sikre rasjonelle avgjørelser fram til offentlig myndighet overtar (lensmann/politi). Viktige momenter er interne kontrollrutiner, informasjon til politi, foresatte, media, øvrig personale og elevene.

5.2 Prosedyrer

Øytun folkehøgskole har følgende prosedyrer ved uhell og ulykker:

- 1. Skriftlig turplan.** Ansvarlig lærer som drar på tur i regi av Øytun folkehøgskole skal i forkant fylle ut skriftlig turplan som skal forefinnes i perm på kontoret. Her skal det fremgå hvem som er deltagere, turens varighet, turens art og rutebeskrivelse, og medbrakt turutstyr, førstehjelpsutstyr, signalutstyr, mat og brennstoff.
- 2. Skadestedsledelse.** Ved skade/ulykke skal ansvarlig lærer, ekstra veileder, eller stipendiat dersom de andre er indisponert, opptre som skadestedsleder på vegne av skolen. Vesentlige faktorer er livreddende førstehjelp, sikring av skadested, iverksetting av kameratredning og henting av hjelp/kommunikasjon med redningstjeneste.
- 3. Kommunikasjon.** Ansvarlig lærer skal medbringe mobiltelefon stilt disponibel av skolen med virksomt abonnement og batterikapasitet på overnattingsturer, og dagsturer hvor det vurderes som nødvendig.
- 4. Ambulanse/helikopter.** Om mulig og nødvendig skal ansvarlig lærer kontakte redningssentralen nr 113 og redningstjenesten iverksettes.
- 5. Varsle skolen.** Rektor skal kontaktes uten unødig opphold. I dennes fravær kontaktes inspektør eller tilsyn.
- 6. Igangsetting av ettersøk eller redningsaksjon.** Dette vurderes av rektor. Dette bør skje etter rådslagning med tilgjengelige turlærere, vurdering av turens lengde og art, årstid og værforhold, samt mat, utstyr og brensel angitt i skriftlig turplan.
Normalprosedyre: Ved overnattingsturer forberedes ettersøk det påfølgende døgn etter at gruppa ikke er kommet tilbake. Ettersøk igangsettes andre dag etter planlagt retur. Ved dagsturer forberedes ettersøk samme kveld med igangsetting neste dag. Redningsaksjon igangsettes straks en gruppe har varslet om behov for assistanse.
- 7. Varsling av pårørende.** Pårørende skal normalt varsles innen 1 døgn etter at elever er meldt savnet, seinest innen ettersøk er iverksatt..
- 8. Ved akutt skade/dødsfall.** Pårørende skal varsles etter samråd med politiet/ sykehus.
- 9. Mediahåndtering.** Rektor eller den han utnevner er skolens talsmann. Det skal kun redegjøres for faktiske forhold. Spekulasjoner om årsaksforhold og ansvarsforhold avvises bestemt til saken er utredet ferdig. Involverte elever og ansatte i ulykken skal skjermes fra media til etter at debriefing har foregått.

10. Debriefing av og omsorg for de involverte. Debriefing av de involverte elever og ansatte bør finne sted så snart forholdene tillater det for å hjelpe de involverte og for å hindre ryktespredning. Om mulig skal en av de øvrige ansatte utpekt av rektor være bisitter under denne. Rektor utpeker en ansatt ved skolen som skal følge opp de involverte og pårørende så lenge det er nødvendig.

11. Rapportskriving. Det skal så snart forholdene tillater det settes av tid og ressurser til rapportutarbeiding av alle saker som kan medføre et erstatningsansvar. Her bør man få fram begge parter versjoner av hendelsesforløpet. Det kan være vanskelig å bli enig om en felles forståelse om hva som skjedde. En slik samkjørt rapport kan settes til side som forklaring hvis eleven i ettertid mener seg presset til å underskrive en felles forklaring.

5.3 Ulykkesrapportering

Vi har ingen rutiner på ulykkesrapportering i folkehøgskoleregi. En ulykke er ikke noe man ønsker å snakke for mye om. Dessverre går vi glipp av mye verdifull erfaring på grunn av dette og de fleste skoler må prøve og feile seg gjennom sine "kriser". Dyrekjøpte erfaringer kan unngås hvis vi deler erfaringer med hverandre. Et sentralt ulykkesregister, som samlet våre erfaringer, hadde vært nyttig.

Klatreforbundet arkiverer ulykker som skjer i forbindelse med klatring inne og ute, og i bratt terreng generelt. Se www.klatring.no

Snøskredulykker fra hele verden kan man bl.a. studere på følgende web sider www.csac.org. eller lese *Avalanche Accidents in Canada volume 4 1984-96*. Jamieson B og Geldsetzer T. (1996), Canada Avalanche Association. 192 s.

Terje Nilsen har skrevet en hovedfagsoppgave (1995) ved Norges Idrettshøgskole med tittelen *Ulykker i friluftsliv*, 87 s.

6 Forsikring

Dette er fortsatt et vanskelig område å bli klok på. Vi har fått noen nye opplysninger, men kapitlet er i hovedsak basert på det som stod i 1996-kompendiet. Der ble opplysningene primært hentet fra en saksbehandler hos Ansvar-Varde med over tjue års erfaring innen personskadesaker. Advokatkonsulent Arve Lund i forsikringsrådgivningsselskapet SIGMA Re har gitt oss noen nye innspill.

Skolen bør ha forsikringsdekning på følgende områder:

1. Kollektiv ulykkesforsikring som dekker død og uførhet for lærere og elever. Dagens satser er:
 - For elever kr 20 000 ved død og kr 500 000 ved invaliditet jf. Ansvar Varde.Invaliditetssummen bør økes til kr 1 million. Dette får ikke store konsekvenser for premien.
 - For ansatte er det viktig med høy dødsrisiko del. Dette er en yrkesskadeforsikring som skolen er pålagt å ha. I dag er det vanlig med 12-15 G (G = grunnbeløpet i folketrygden, kr 49 090 fra 1. mai 2000).
2. Ansvarsforsikring for skade på tredje part. Dagens sats er inntil kr 5 millioner.

Skolen kan ha:

3. Reisegodsforsikring for skolens utstyr, for eksempel friluftsutstyr, våpen og fotoutstyr. Denne spesielle verdigjenstand-forsikringen gjelder når du er på tur. Den innebærer en høy egenandel og har høy premie slik at du skal miste mye for at det skal lønne seg. Blir teltet ødelagt i hardt vær dekker ikke forsikringen dette, fordi det er laget for å tåle slikt. Men teltbrann dekkes, og tyveri av gjenstander inne i teltet (såfremt teltet er låst med hengelås i glidelåsen). Dette er en forsikringsordning som kan lønne seg hvis man har lite utstyr.
4. Reiseforsikring yrke for friluftslivslærerne. Denne dekker tap/skade på ting, personlig ansvar, merutgifter ved sykdom som ikke dekkes av folketrygd, tannlegebehandling og medisiner. Folketrygden er begrenset til Norden. Man må tegne egen reiseforsikring ved reiser utenfor Norden. Skjer det noe utenfor Norden, er det svært viktig at du får med en politirapport fra det stedet du oppholder deg. Skolen kan tegne selv eller oppfordre lærere til å tegne en forsikring som dekker skade på eller tap av personlige eiendeler. En annen mulighet er at skolen stiller som egen assurandør og vurderer dekning på lik linje med forsikringsselskapet.

Noen store sveip over det som står med liten skrift, eller ikke står i det hele tatt!

Eleven er inkludert i foreldrenes hjem- og reisegods forsikringer inntil fylte 20 år, hvis foreldrene har. Det viser seg ofte at foreldrene ikke har nødvendige forsikringer slik at tap og skade på private gjenstander ikke blir dekket. Dette kan være svært frustrerende for elever som har et stramt budsjett. Her kan det være en ide å pålegge elevene å tegne egen reiseforsikring.

Forsikringsselskapene knytter forbehold til visse aktiviteter når det gjelder en vanlig reiseforsikring, men disse forbeholdene vil i liten grad ramme våre aktiviteter så lenge de foregår innen Norden. Noen forsikringsselskaper dekker ikke skader påført under klatring, dykking og ekspedisjoner. Her må man tegne egen forsikring.

Vår største bekymring er at det skal bli en rettssak etter en ulykke med en elev. Forsikringsagenten fra Ansvar-Varde understreket at det er svært sjelden at det blir reist sak mot en skole. Derimot har man ofte benyttet seg av den kollektive ulykkesforsikringen. Det å tegne en slik kollektiv ulykkesforsikring viser at skolen er sitt ansvar bevisst, selv om erstatningsbeløpene er mye lavere enn under ansvarsforsikringen.

Det er ingen forbehold knyttet til ansvarsforsikringen. Ansvarsforhold vurderes etter dagens sunne fornuft, hvis det er noen trøst (se kap. 2.2 om grov uaktsomhet). Lund sier at uaktsomme handlinger fører til erstatningsutbetalinger som skal dekke det økonomiske tapet som har sin direkte årsak i ulykken. Hvis handlingen blir vurdert til grovt uaktsom, kan erstatningen utvides til å dekke indirekte tap også, som for eksempel virkninger på søskens utdanning. De høyeste erstatningsbeløpene kommer når skadene fører til invaliditet.

Ifølge Lund er det først ved forsettlig handlinger eller grovere at et forsikringsselskap kan kreve regress fra skolen eller lærer. Det vil si at en lærer med vitende og vilje leder sine elever inn i en situasjon han vet vil føre til skade.

Hva skjer når noe skjer?

Forsikringsselskapet får en detaljert beskrivelse av hendelsesforløpet og gjennomfører en første vurdering. Her vil man ofte ta i bruk utbetaling i forbindelse med ulykkesforsikringen. Denne første vurderingen er et selvstendig standpunkt gjort av selskapets egne folk. Viser det seg at foreldrene eller eleven ikke er fornøyd med resultatet og man vurderer hvorvidt skolen har opptrådt uaktsomt, kobles jurister inn i saken. Ansvarsvurderingen er bestemt av loven og den helhetlige tolkningen av den hos dommere og jurister.

Hvis, hvis, hvis...

Hvis og om og såfremtifall, er gjerne så langt du kommer et svar fra et forsikringsselskap når du ber dem komme med generelle betraktninger omkring uaktsomhet. Det er umulig å sette opp skjematisk hvor grensene går, da hvert enkelt tilfelle er så forskjellig. Det ser dermed ut til at vi må leve med denne uvissheten omkring hva forsikringsselskapet vil finne på i etterkant. Vi må bare sørge for at det vi gjør er gjennomtenkt og etter evne, samt forsikre oss om at vi og elevene er hensiktsmessig forsikret.

7 Massemedia

Media kan fortone seg som et mareritt når noe først har gått galt. Vi må betale dyrt for å få spaltemillimetre i fredstid mens ulykken fremskaffer en publisitet vi helst skulle vært foruten. Hvordan vi bør forholde oss til media ble tatt opp som et eget tema på Hemsedalskurset i januar 1995. En journalist fra Hallingdølen gav oss en utførlig beskrivelse av hvordan media tenker når det har skjedd noe. Vi presenterer så utdrag fra Asbjørn Jaklin (redaktør i avisen Nordlys, Tromsø) sitt foredrag under et snøskredseminar i Tromsø i februar 2002.

Hvordan tenker pressen ifølge Hallingdølen-journalisten?

Del 1 ... Pressen jakter etter fakta

Noe skjer -> tips til VG -> kontakter lokalavisen som de har en avtale med -> de reiser ut, tar bilder som synliggjør det som har skjedd -> kontakter ansvarlige på stedet. Først politiet så alle andre som har vært der -> journalisten prøver så godt som mulig å bekrefte sine fakta -> hvis ikke nok stoff, så koker man på det man har. Her oppstår det mye feil i avisene fordi man holder tilbake informasjon og overlater journalistene til å spekulere. Pressen har behov for et bindeledd ved ulykker mellom letemannskap, de involverte og pressen. Det bindeleddet må pøse på med informasjon.

Del 2 ... Jakten på de ansvarlige

Etter fakta-biten kommer ansvars plasseringen. Media skal være den fjerde statsmakt som stiller kritiske spørsmål.

Det vi ikke har kontroll over er redaktørenes forandring av en journalists fremstilling. Her spurte jeg om det er de ulike redaktørers forståelse av hva som er et forsvarlig friluftsliv som ligger til grunn for eventuell kritikk eller om avisene framprovoserer kritikk ved å vise at skolen praktiserer et friluftsliv som ikke harmonerer med folks sunne fornuft (jf. mobiltelefon og foreldresamtaler). Med andre ord, hvem skal vi forholde oss til? Her mente de at vi tar mediene alt for høytidelig og at mediene ikke er ute etter å knuse skoler eller Norges Røde Kors Hjelpekorps (jf. Sylane og påska 1994, hvor mediene avslørte alt for lite av den inkompetansen som var årsaken til ulykkene og en totalt mislykket redningsaksjon). Det er ikke god butikk å henge ut frivillige organisasjoner som har stor sympati hos folk, spesielt i lokalaviser. Derimot er Moland med flere fritt vilt.

Redaktør Asbjørn Jaklin i Nordlys bekrefter mye av Hallingdølens strategi i sitt foredrag Snøskred i spaltene. Vi presenterer her utdrag av foredraget. (For hele foredraget se <http://home.no.net/skredsem/>).

... Er det sann, at pressefolk fremstiller risikosportens ofre som idioter? Som uansvarlige og lettsindige som flørter med døden i fjellsiden?

Svaret er: Ja, av og til. Og nei, ikke vanligvis. Det er mulig å finne gode eksempler:

Den erfarne franske guiden Remy Lecluz utløste 16. mars 2001 snøskred i de bratte fjellsidene opp mot Storgalten i Nord-Lenangen. Franskmannen berget livet med et nødsrik etter å ha seilt 250 meter nedover på snømassene. Kollega Ola Solvang, journalist ved vårt Storslett kontor, skriver i søkelysspalten 19.4 2001 (sitat):

"I husene rundt fjorden ristet folk på hodet, og flere ga uttrykk for at det ikke var til å undres over at ting gikk galt. Dette hadde de ventet på. Vi andre som har sett bildene av ulykkesstedene denne vinteren må bare slutte oss til denne kommentaren. Vi skjønner godt at dette går galt. Lyngsfjellene er vakre å se til, men ingen med vettet i behold ville finne på å sette utfor disse rashengene på ski" (sitat slutt) og lenger ned fortsetter Solvang (sitat): "Det eneste som kan forebygge ulykker er den respekten for naturkreftene vi synes å ha mistet et sted på veien. For til

syvende og sist handler dette om et dekadent samfunn der menneskene i en økende strøm skal ut og leke med krefter de ikke er herre over. Vi kjeder oss og flørter med døden for å gi livet et ekstra piff. Samtidig drar man andres liv i fare når redningsmannskaper skal inn og rydde opp etter ulykkene." (sitat slutt)

Personlig er jeg rykende uenig med min kollega Solvang. Etter min mening blir det for unyansert å si at bratthengene i Lyngfjellene ikke skal kunne kjøres på ski. Jeg opplever heller ikke at telemarkskjørere driver en lek med døden. Muligheten for å utløse ras og bli involvert i dødsulykker er en ytterst alvorlig ulempe med denne artige friluftaktiviteten. Samtidig vil jeg si at journalist Solvang her framfører en holdning som jeg tror mange deler: Hva har dere oppe i de der bratte flågene å gjøre? Skjønner dere ikke at det kan være farlig?

Min påstand er likevel at dette synet IKKE er toneangivende for dekningen av rasulykker. Som hovedregel dekkes rasulykker som enhver annen dramatisk begivenhet. Beskjeden til journalistene er:

1. Skaff til veie mest mulig presis informasjon om hva som har skjedd.
 2. Skaff gode reportasjebilder.
 3. Bruk mange ulike kilder for å belyse saka.
 4. Bring inn personer som kan fortelle.
- Personifisering av stoffet.
5. Framstill begivenheten med høyest mulig presisjon og ligg unna de verste klisjeene dødslek, dødsras osv.

Jeg har gått gjennom vår dekning av de to ulykkene i Lyngen i april i fjor. Jeg går god for denne framstillingen. Det er poengtert, menneskenær nyhetsjournalistikk om dramatiske begivenheter. Jeg svarer altså nei på det provoserende spørsmålet om vi framstiller skredofre som idioter. Fjellsportgruppa i Tromsø har vært flink å gripe fatt i slike ting (skredfare m.m.) og uttale seg om slikt offentlig. Jeg gir med andre ros till arrangøren (av konferansen) for bevisst og meget intensiv bruk av media lokalt for å fremme en del slike nyanser. Det er flott. Fortsett med det. Det er meget viktig at vi får slike tilbakemeldinger og innspill fra kompetente miljøer. Det er også viktig at vi når dere når ulykken har skjedd. Hvis vi bare blir avhengig av politiet som kilde, kan det gå på bekostning av presisjonen.

Korrekte fakta er noe av det viktigste vi pålegger oss selv i de etiske husreglene som er laget i Nordlys. Som har disse formuleringene om hvordan vi skal opptre i forbindelse med ulykker:

Ulykker og katastrofer

Nyhetsdekningen fra ulykker og katastrofer stiller særlige krav til aktsomhet. Men slike dramatiske hendelser skaper også store informasjonsbehov. Nordlys har en oppgave med å avdekke samfunnsmessige forklaringer og årsaker til at ulykker skjer.

Tirsdag 27. januar 1996, Nr. 49, Årgang 28.

Altaposten

Dansker i hardt vær

Med ungdommelig mot utfordret danskene Niels og Marie (begge 21) vilt viddestrang på vestfjellet sist helg. Da naturkreftene åpenbarte seg fra sine verste sider, måtte de søke ly i en lavvo som stod beleilig til. To døgn lå de sammenkrøpet i hver sin sovepose, før de ble berget inn i varmen på Øytun Folkehøgskole.

Av Vidar Kristensen

I søvnpose kunne de fordykt seg på det som var å se: – Vi rasjonerte på maten, og ville ikke gå uten vår ferdigpakket frøsting. Samtidig smeltet vi var på prinsen, og drakk vannet. Vi kunne derfor holde ut i lavvoen helt fram til hjelp om det hadde vist seg nødvendig, mener Marie med et smil.

Så to så endelig ikke at det å være dansk er synonymt med å være hjelpselles alle steder nord for det danske skillelinje. Marie og Niels er levende beviser på at dansker kan klare seg ved si bra som innfødte fjellmarkskjøpere alle været viser seg fra sin verste side.

Vildt med Sea-King
– Vi hadde nok klart oss uten hjelp, men det var likevel veldig godt å bli hentet med helikopter. Samtidig var det noe vildt med det. Vi hadde håpet at det ikke skulle bli så fryktelig stort oppstyr, og ønsket velkommen til alle som kom.

Hadde lavvoen som skyld da svaret var nei.
– Ikke i lavvoen merket vi ikke noe til stormen. Vi krysset sammen i hver vår sovepose, og forsøkte å holde varmen. Heldigvis var det ikke spesielt kaldt i januar. Vi hadde derfor ingen problemer med å holde varmen i to uanføyelige døgn, kan Niels fortelle.

Oppholdet i søvnpose ble bare avbrutt av korte drømmer. Under disse hadde de to ungdommene tanke på seg, slik at de ikke hadde problemer med å sove.

Han er selv fjellvakt etter mange timer med landskapet i det samme området som de nå måtte søke ly for seg. I tillegg har hun lang praksis fra friluftsliv gjennom å ha bodd på Grønlund i tre år. Og Niels har bodd på Grønlund, og felles erfaring. Kunne godt til nytte da det trengtes som mest.

Hun er selv fjellvakt etter mange timer med landskapet i det samme området som de nå måtte søke ly for seg. I tillegg har hun lang praksis fra friluftsliv gjennom å ha bodd på Grønlund i tre år. Og Niels har bodd på Grønlund, og felles erfaring. Kunne godt til nytte da det trengtes som mest.

Aldri redde
– Vi fryktet aldri for våre liv, og hadde som sagt klart oss uten hjelp.

INN FRA TUR – IKKE SÅ: Danskene Niels Felsted Thorsen og Marie Røsgaard hadde et tykkelig gjensyn med strubehøsting helgen. (Foto: Kristensen)

Åstedet

På åstedet har vi en jobb å gjøre. Denne må vi utføre uten å hindre redning og etterforskning. Vi må likevel være på vakt mot, og avvise, uberettigede forsøk på å hindre oss i å observere og samle informasjon. Vi må unngå konflikter med andre yrkesgrupper som også har en krevende jobb i slike situasjoner. Legg vekt på smidighet og samarbeid med disse.

Mennesker i sjokk og sorg

I dekningen av ulykker og katastrofer vil vi møte mennesker i sorg. Det er også store sjanser for å møte kilder som er preget av sjokk og voldsomme opplevelser. Nordlysmedarbeidere skal ikke unnlate å ta kontakt med disse. Forespørsel bør så sant mulig skje indirekte. Husk at: Også mennesker i sjokk har krav på ytringsfrihet. Mennesker som har opplevd plutselige katastrofer kan være svært gode kilder.

I møte med disse:

- Opptrer Nordlysmedarbeidere varsomt og menneskelig.
- Gjør Nordlysmedarbeidere det klart hvem vi er og hvorfor vi tar kontakt.
- Viser vi respekt for dem som ikke ønsker å uttale seg til media.

I møte med mennesker i sjokk og/eller sorg utøver vi kildekritikk med særlig aktsomhet.

For å kunne utøve kildekritikken så godt som overhodet mulig, gjør vi som hovedregel intervjuer ved personlig fremmøte, ikke minst fordi noen i en slik situasjon kan komme med uttalelser som er uoverveide, og som de senere vil angre.

I ulykkesreportasjen er det særdeles viktig at alle opplysninger vi publiserer er korrekte... (slutt på foredraget).

Hvordan møte pressen?

Forebyggende tiltak	Når noe har skjedd
Man bør få pressen til å forstå hvilken kompetanse skolen har. Man kan f.eks lage reportasjer om førstehjepskurs, opplegg for barnehager, skoler, turbeskrivelser fra lengre turer. Dette kan dempe destruktive momenter i forbindelse med ulykker. Lokale fagfolk bestemmer ofte hva mediene vil vektlegge som uforsvarlig mht. turer, rutevalg og hjelpemidler. Vi bør kartlegge hvem mediene vil kontakte og få dem til å vurdere våre rutiner.	Vi må etablere rutiner og en kontaktperson som gjør oss i stand til å møte media på en positiv måte gjennom en strøm av informasjon. Kontaktpersonen bør ikke komme med vurderinger av opplegget, turen eller hendelsen, men han/hun skal pøse på med fakta. Her kan dokumentasjon av friluftslivsundervisningen vise media hva, hvordan og hvorfor.

FOTO: PER ARNE ASKELAND

Hvordan bør man legge opp undervisning i friluftsliv på en mest mulig sikker måte? Dette kompendiet belyser en rekke aspekter ved dette. Stikkord er: Bevisstgjøring, ansvar, kompetanse, rutiner, dokumentasjon, ulykker, forsikring og massemedia. Kompendiet vil være til nytte for alle som underviser/veileder i friluftsliv, og alle som selv driver et aktivt friluftsliv.